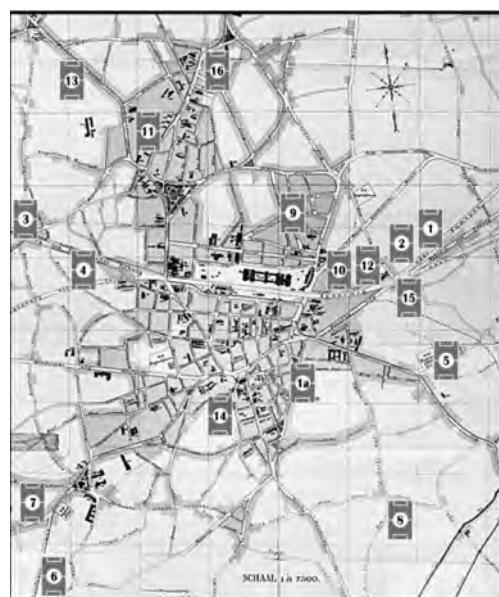

de Sportwereld

NUMMER 61-62

Winter 2011

Naamgeving voetbalclubs tot 1945
Kandidatuur Amsterdam 1992
Voetbal rond 1900 in Tilburg
De sportcanon: + en -

Inhoud 61-62

In dit nummer

Redactioneel	2
'What 's in a name? De opstelling van de Koninklijke Nederlandsche Voetbalbond ten aanzien van clubnamen tot 1945	3
Friendly games, seriewedstrijden en matches. Voetbal in Tilburg rond 1910	13
Kandidatuur Amsterdam 1992 onder een strakke overheidsregie	22
De sportcanon. Een sportgeschiedenis van Nederland	28

Redactioneel

Pieter Breuker, gastredacteur

Net als in 2010 is het laatste nummer van dit jaar een special over sporthistorisch onderzoek. Dit dubbeldikke nummer bevat de sporthistorische lezingen van de (tweede) Dag van het Sportonderzoek. Die zeer goed bezochte studiedag, met ongeveer 80 presentaties, werd gehouden op 4 november 2011 te Amsterdam en was georganiseerd door de Hogeschool van Amsterdam, het Nederlands Instituut voor Sport en bewegen (NISB) en het WJH Mulier Instituut. Het is verheugend dat het sporthistorische onderzoek zich al een vaste plaats heeft verworven op de DSO.

Het is zeker zo verheugend dat alle* inleiders van sport-historisch georiënteerd onderzoek meteen bereid waren hun lezing af te staan voor dit nummer van *de Sportwereld*. Ze hebben bovendien in korte tijd hun lezing voor publicatie gereedgemaakt. Ze verdienen daarvoor veel dank. Ook vormgeefster Marjolein Eveleens van Sportservice Noord-Holland heeft er weer mee voor gezorgd dat dit nummer op tijd bij de abonnees ligt. Gezien opzet en omvang van dit nummer was er dit keer geen ruimte voor de vaste rubrieken.

Inhoud 61-62

Michel van Gent. 'What 's in a name? De opstelling van de Koninklijke Nederlandsche Voetbalbond ten aanzien van clubnamen tot 1945'

Thijs Kemmeren. 'Friendly games, seriewedstrijden en matches. Voetbal in Tilburg rond 1910'

Jan Rijpstra. 'Kandidatuur Amsterdam 1992 onder een strakke overheidsregie'

Pieter Breuker. 'De sportcanon. Een sportgeschiedenis van Nederland'

De bijdragen van Van Gent en Kemmeren gaan beide over voetbal. Van Gent heeft voor zijn artikel geput uit de rijke sportdatabank van Huygens ING gehaald, die op 15 september j.l. officieel in gebruik is gesteld. Kemmeren behandelt een onderdeel van zijn proefschrift in progress over sport in de stad, in dit geval Tilburg.

Het artikel van Rijpstra geeft inzicht in de nationaal-politieke achtergronden van de besluitvorming rondom de kandidatuur van Amsterdam voor de OS van 1992.

Breuker ten slotte gaat uitvoerig in op in zijn ogen goede en minder goede punten van de eerder dit jaar verschenen *De Sportcanon*. Hij richt zich vooral op het gebrek aan wetenschappelijk niveau van het boek.

*Uitgezonderd de bijdrage van Fons Kemper, maar die is in essentie al in het vorige nummer van dit blad gepubliceerd.

WWW.SPORTBOEK.NL
modern antiquariaat
over ons | home | bestellen | betalingsvoorwaarden | links

**Het adres voor nieuwe & 2e hands sportboeken
en sport DVD's**

WWW.SPORTBOEK.NL is een verzend-antiquariaat en handelt in tweedehands sportboeken, een initiatief van sportjournalist Mark Grijsbach.

WWW.SPORTBOEK.NL biedt u tevens een ZOEKSERVICE aan. Als u al tijden speurt naar één of meerdere boeken, stuur dan een e-mail naar info@sportboek.nl en wij gaan vrijblijvend voor u op pad

Ook bestaat de mogelijkheid om NIEUWE BOEKEN te bestellen via www.sportboek.nl. Zowel Nederlands- als buitenlandstalige uitgaven

**De beste sportboekwinkel
voor Nederland en België!**

What's in a name?

Michel van Gent¹

De opstelling van de Koninklijke Nederlandsche Voetbalbond ten aanzien van clubnamen tot 1945

Inleiding

Volgens Don Revie (1927-1989), voormalig coach van onder meer Leeds United en het Engelse nationaal elftal, waren er slechts twee zekerheden in het leven: een mens gaat dood en er worden voetbaltrainers ontslagen. Er kan hier één zekerheid aan toegevoegd worden: wie met een ploeg in een competitie wil uitkomen, moet een naam uitkiezen voor deelname. Het is niet eenvoudig om een goede clubnaam te kiezen, want er is een breed scala aan mogelijkheden. Maar hoe meer clubs er bestaan, hoe groter de kans wordt dat een nieuwe club de naam overneemt van een succesvolle vereniging.

Het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (KNAW) opende in september 2011 de digitale databank *Sportbonden, sportclubs en sportperiodieken in Nederland tot en met 1940*. Deze databank laat zien dat allerlei namen talloze malen werden gebruikt in de Nederlandse sportwereld vóór 1940 en dat er in sommige plaatsen zelfs clubs met dezelfde naam actief waren.² Voor een sportbond is het bestaan van gelijknamige clubs lastig, want dit kan gemakkelijk allerlei administratieve fouten veroorzaken. De Nederlandsche Voetbalbond werd als eerste sportorganisatie met dit probleem geconfronteerd, aangezien voetbal al gauw de populairste sport in ons land werd met de meeste clubs en beoefenaars. In dit artikel wordt onderzocht hoe deze bond het probleem van de "dubbele namen" heeft aangepakt en welke complicaties er moesten worden opgelost.

Organisatie

Op 8 december 1889 werd de Nederlandsche Voetbalbond (verder N.V.B.) opgericht. De bond begon met een landelijke competitie, waarbij de clubs verdeeld werden over districten met elk één eerste klasse en meerdere tweede, derde en later ook vierde klassen. De winnaars van de eerste klassen speelden aan het einde van het seizoen in een nacompetitie om het landskampioenschap. De N.V.B. kreeg in 1929 ter gelegenheid van het veertigjarig bestaan het predikaat 'koninklijk'.

Vanaf 1894 ontstonden er tal van gewestelijke en plaatselijke voetbalbonden, zoals de Brabantsche en Twentsche Voetbalbond en de Amsterdamsche en Haagsche Voetbalbond. Deze bonden organiseerden competities voor de lagere elftallen en voor eerste elftallen van kleine clubs die niet in de competitie van de N.V.B. konden of wilden spelen om financiële of andere redenen. De N.V.B. had geen bezwaar tegen deze regionale bonden, maar wilde wel de leiding houden over de spelregels en de internationale contacten. Hij sloot op 1 juli 1904 dan ook contracten af met de regionale bonden, waarin de erkenning van de N.V.B. als leidinggevende bond werd vastgelegd. In deze contracten werden ook het rechtsgebied van de regionale bond afgeperkt en de promotieregeling naar de N.V.B. Op 4 april 1908 verenigden de gewestelijke en plaatselijke bonden zich in de Federatie van Erkende Bonden om meer tegenwicht aan de N.V.B. te kunnen geven en onderlinge geschillen over rechtsgebieden te kunnen oplossen.

Al gauw speelden er clubs met dezelfde namen in de competities van de N.V.B., maar dat werd nog niet als probleem ervaren. De Bond zette gewoon de plaatsnaam achter deze clubs om hen te onderscheiden, zoals Quick Amersfoort, Quick Den Haag, Quick Kampen en Quick Nijmegen. Dit bleek echter spoedig niet meer te werken. Het bestuur van de N.V.B. besloot dan ook in november 1904 voortaan geen clubs meer op te nemen in zijn competitie wier namen of initialen niet voldoende verschilden van clubs die reeds in de N.V.B. speelden. In de diverse regionale bonden wemelden het intussen van clubs met dezelfde benaming, zoals Ajax, Sparta, Excelsior, Hollandia en Volharding. Het *Voetbal Jaarboekje 1937-1938* schetste welke misverstanden er hierdoor ontstonden:

'Het kwam voor dat in dezelfde stad 4 of 5 verenigingen waren, welke precies denzelfden naam droegen, met al de gevolgen van dien. Niet alleen vergissingen, die bij de administratie voorkwamen, doch men noemde zelfs gevallen, waarbij een elftal een vergeefse reis had gemaakt, doordat het zich begeven had naar het terrein van een vereniging, welke denzelfden naam droeg en in

dezelfde stad gevestigd was. Ook bij het afsluiten van wedstrijden met buitenlandse verenigingen, waren onaangename misverstanden wel eens het gevolg.³

Het bestuur van de N.V.B. besloot dit probleem op te lossen door unieke clubnamen in de gehele vaderlandse voetbalwereld in te voeren. De Federatie van Erkende Bonden verzocht in 1909 om deze maatregel niet strikt toe te passen, omdat de 'clubs, behorende tot plaatselijke of gewestelijke Bonden zoo goed als niet in aanraking komen met den N.V.B. en mocht dit al eens het geval zijn, dan kan nog steeds door middel van een plaatsnaam verschil worden gemaakt. Gaat later een zoodanige vereniging over tot den N.V.B. dan is het altijd nog tijd genoeg, haar van naam te doen veranderen.'⁴ Dat was een begrijpelijk standpunt, want de kans dat Volharding uit de Brabantsche Voetbalbond ooit tegen Volharding uit de Friesche Voetbalbond zou spelen was immers te verwaarlozen.

Registratie

In januari 1911 kondigde het bestuur van de N.V.B. aan dat er een registratie van clubnamen zou worden ingevoerd. Alle regionale bonden moesten de namen van hun clubs vóór 1 maart 1911 aan de N.V.B. doorgeven. Sommige clubs zouden een nieuwe naam moeten aannemen, tenzij zij hun naam al bezaten vóór 1 juli 1904, ofwel vóór het contract tussen de N.V.B. en hun regionale bond.⁵ In de *Officiële mededeelingen van den Nederlandsche Voetbalbond* van 31 augustus 1911 verscheen de eerste lijst van erkende clubnamen, waarin Ajax Amsterdam, Ajax Leiden, Quick Amersfoort, Quick Den Haag, Quick Kampen en Quick Nijmegen gewoon waren opgenomen.⁶ Het bleek echter noodzakelijk nadere bepalingen voor de registratie van clubnamen op te stellen, aangezien in de diverse regionale bonden al veel clubs met dezelfde naam actief waren. Zo werd in februari 1912 het reglement betreffende de registratie van clubnamen gepubliceerd in de *Officiële mededeelingen van den Nederlandsche Voetbalbond*.⁷ Deze regels waren sindsdien steeds van kracht, zodat zij hier in extenso worden vermeld:

'1. Iedere vereniging, welke toetreedt tot den N.V.B. of een zijner erkende bonden of op een andere wijze onder de rechtsbevoegdheid van den N.V.B., is verplicht haar naam te doen registreren. De N.V.B. verplicht zich zorg te dragen dat geen andere vereniging, toegetreden tot den N.V.B. of een zijner erkende bonden, een reeds geregistreerde naam voert.

2. Indien een naam, opgegeven ter registratie volgens het oordeel van het Bestuur niet voldoende afwijkt van een reeds geregistreerde naam of van goedgekeurde gebruikelijke initialen, is de vereniging van dien naam gehouden, verandering aan te brengen ten genoegen van het Bestuur.
3. Indien meerdere gelijkkluidende namen gelijktijdig ter registratie worden opgegeven, heeft de vereniging, welke voor het eerst tot den N.V.B. of een zijner erkende bonden is toegetreden, recht van voorkeur. Heeft ook deze toetreding gelijktijdig plaats gevonden, zoo wordt de voorrang toegekend aan de vereniging, welke het eerst opgericht is; anders beslist het lot.
4. Vereenigingen, welke weigerachtig zijn, haar naam – bij gelijkkluidendheid met een reeds geregistreerde – te veranderen, worden niet tot de competities van den N.V.B. of van zijn erkende bonden toegelaten. Mocht de vereniging reeds aan een competitie deelnemen of de gelijkkluidendheid eerst later blijken, dan heeft het bestuur van den N.V.B. resp. erkende bond, het recht, om bij weigering tot naamsverandering de oudere deelname aan de competitie te ontzeggen.
5. De namen van vereenigingen, welke zijn ontbonden of geroyeerd, worden in het naamregister geschrapt.
6. Vereenigingen, welke ophouden lid te zijn van den N.V.B. of een zijner erkende bonden kunnen het recht op haar naam behouden, indien ze binnen een maand na dit bedanken aan het Bestuur van den N.V.B. hebben kennis gegeven, dat zij van dit recht wenschen gebruik te maken.
7. Vereenigingen, welke zich met andere combineeren onder een nieuwen naam en vereenigingen, welke haar naam wenschen te veranderen, zijn gehouden, den nieuwen naam te doen registreren, waarbij de bovengenoemde artikels van toepassing blijven.
8. Vereenigingen, niet toegetreden tot den N.V.B. of een zijner erkende bonden, kunnen ook hare namen laten registreren. Bij gelijktijdige opgave van gelijkkluidende namen genieten echter de vereenigingen, toegetreden tot den N.V.B. of eener zijner erkende bonden, de voorrang.'

REGISTRATIE CLUBNAMEN. — Geregistreerd werden:
 Arnhem te Arnhem, voorheen Oranje-Wit (Arnhemsche VB);
 Baronsbergen te Baronsbergen (Geldersche VB);
 D.B.W. te Rotterdam, voorheen VBVV (Rotterdamsche VB);
 D.E.S.V. te Rotterdam, voorheen DEV (Rotterdamsche VB);
 D.O.V. te Driel (OB), voorheen DVV (Arnhemsche VB);
 G.M.V. te Ossendrecht (Brabantsche VB);
 Marum te Marum (Gron. VB);
 Noordhorn te Noordhorn, voorheen Concordia (Gron. VB);
 O.L.V.E.H. te 's-Gravenhage (Haagsche VB);
 R.D.O. te 's-Gravenhage, voorheen Harde (Haagsche VB);
 T.M.O.V.V. te Heesselt (Brabantsche VB).
 Vervallen zijn:
 wegens ontbinding:
 Opienbreksche Boys te Reuver, geregistreerd 74-1932 (Limburgsche VB);
 Zwart-Geel te Vaals, geregistreerd 77-1932 (Limburgsche VB);
 wegens naamsverandering:
 V.B.V.V. te Rotterdam, geregistreerd 74-1933 (Rotterdamsche VB);
 wegens combinatie:
 Woudboys te Veenwouden, geregistreerd 9-1926 (Fr. VB).

Voorbeeld van de rubriek "Registratie van clubnamen" met de opgaven van de nieuwe en verdwenen namen van voetbalclubs. De nummers verwijzen naar het nummer en de jaargang van het bondsblad, waarin de clubnaam was geregistreerd. Bron: *Sportkroniek* 19 aug. 1935, p. 967.

Uitwerking

Voortaan moest een nieuwe club die in een erkende bond wilde voetballen, zich eerst aanmelden bij het secretariaat van de N.V.B. Men moest de naam van de club opgeven, de datum van oprichting, de datum van koninklijke goedkeuring (indien die was verworven), en de naam van de erkende bond waarbij men zich wilde aansluiten. Wie een afkorting wilde gebruiken, moest de betekenis van de initialen uitleggen. Tevens was men verplicht een vijftal namen mee te zenden, waaruit de N.V.B. kon kiezen in het geval dat de beoogde naam niet geregistreerd kon worden.⁸

Wanneer de clubnaam door de N.V.B. was goedgekeurd, werd deze gepubliceerd in het bondsblad van de N.V.B. Dat was eerst de *Officiële mededeelingen van den*

Nederlandsche Voetbalbond en vanaf 1919 de *Sportkroniek*. Elke geregistreeerde naam kreeg een administratieve code, bijvoorbeeld 34 – 1917: dat betekende dat de naam was geregistreerd in het 34ste nummer van het officiële orgaan jaargang 1917. Als een club was verdwenen door opheffing, fusie of royement, dan werd dit ook in het bondsblad bekend gemaakt, zodat andere clubs de vrijgekomen naam konden overnemen. In principe kwam elke naam door deze regels slechts één keer voor in het bestand van geregistreeerde clubs.

Uit de registratie kan het gebruik van een bepaalde clubnaam door de tijd heen nauwkeurig gevolgd worden. Dat laat zich goed illustreren met de clubnaam Arnhem, die tussen 1911 en 1939 regelmatig opduikt, maar wie denkt dat het om één en dezelfde club gaat, heeft het mis (zie tabel onder):

Onder de naam Arnhem speelden derhalve acht verschillende clubs tussen 1911 en 1939: twee kozen de naam uit vrije wil (44 – 1911 en 18 – 1920) en alle andere begonnen hun voetbalactiviteiten onder een andere naam en kregen Arnhem als officiële naam toegewezen.

Niet iedereen was te spreken over de namen die voetballers uitkozen voor hun vereniging. In het tijdschrift *De Sport* van 29 oktober 1912 klaagde ene Dan Dimple over de 'potsierlijke namen die in omloop waren en hoe weinig origineel, hoe onmogelijk die namen vaak klinken.'¹⁰ Hij pleitte voor Hollandse namen die wat te zeggen hadden, maar sloot af met de berusting: 'Maar ach, 't gaat hier al weer als overal in Holland waar zelfs de kleine straatbengel liever z'n ijswafel zal koopen bij den kar waarop in kromme letters geschilderd staat:

Registratie	Oude naam	Bron	Bron
44 – 1911	-	OM N.V.B. 31 okt. 1911	OM N.V.B. 1 juli 1913
4 – 1914	NOAD	OM N.V.B. 20 jan. 1914	OM N.V.B. 30 nov. 1915
45 – 1915	TOP	OM 30 nov. 1915	OM N.V.B. 24 okt. 1916
43 – 1916	Geel Zwart	OM 24 okt. 1916	Sportkroniek 5 nov. 1919
18 – 1920	-	Sportkroniek 27 okt. 1920	Sportkroniek 11 jan. 1923
48 – 1923	Rood Wit	Sportkroniek 14 juni 1923	Sportkroniek 1 nov. 1923
60 – 1924	ODO	Sportkroniek 28 juli 1924	Sportkroniek 13 juli 1933
66 – 1935	Oranje Wit	Sportkroniek 19 aug. 1935	Sportkroniek 4 dec. 1939

„ijs-vanilla-één-cent-à-pakkie“, dan bij den Hollandschen hoki-poki-man daarnaast „omdat 't eerste van 'n Italiaan is en dus veel lekkerder smaak“ ... Speel maar op „Good Shot“, „Quo Vadis“, „Progress“ en hoe jullie verder heeten mogen.' Maar over smaak valt nu eenmaal niet te twisten.

Elftalfoto (ongedateerd) van de Leidse voetbalvereniging 'De Sportman', met haar kleedhok op de achtergrond. 'Sportman' werd drie keer geregistreerd als clubnaam in Leiden (32 – 1911, 22 – 1920 en 81 – 1938) en één keer in Woensel (42 – 1918). Bron: Peter de Bruijn, Jaap Jacobs e.a., *Ajax Sportman Combinatie 1892-1992*. Z.p., 1992, p. 15.

Verbrokkeling

Zolang de N.V.B. de enige landelijke voetbalbond was, kon toepassing van de registratie van clubnamen gegarandeerd worden. Dat duurde echter niet lang, want voetbal raakte in de ban van de verzuiling in Nederland. In de jaren 1915-1919 werden er in alle vijf diocesen van Nederland aparte voetbalbonden opgericht. Deze waren met elkaar verbonden door de Rooms-Katholieke Federatie van R.K. Voetbalbonden (verder R.K.F.). Zowel de R.K.F. als de vijf diocesane bonden organiseerden competities, waarbij de beste clubs uit de vijf bonden speelden in de competitie van de R.K.F.

De N.V.B. kon de opkomst van de katholieke bonden niet voorkomen, maar probeerde wel zijn machtspositie te verdedigen. De neutrale koepel sloot een contract met de R.K.F., waarbij de katholieke organisatie de N.V.B. erkende als leidinggevend orgaan ten aanzien van de spelregels en de internationale contacten. Ook vertrouwde de R.K.F. de registratie van de clubnamen aan de N.V.B. toe. Dat betekende dat diverse katholieke

clubs van naam moesten veranderen. Zo besloot de R.K.V.V. Achilles in Almelo te kiezen voor A.B.O.N. (Achilles Blijf Onze Naam). Dit weerspiegelt de weerstand van tal van katholieke voetbalclubs tegen de registratie, want populaire namen als Ajax, Sparta, Excelsior, Swift en Volharding waren allang vergeven aan neutrale clubs. In de bondsbladen van de R.K.F. bleven de oorspronkelijke clubnamen ook lange tijd verschijnen naast de geregistreerde namen.

In 1924 kwam het tot een breuk tussen de N.V.B. en de R.K.F. De katholieke bondsbestuurders wilden zelfstandig wedstrijden kunnen regelen tegen geloofsgenoten in omliggende landen, zonder bemoeienis van de neutrale N.V.B. Ook wilden zij de registratie van de clubnamen in eigen hand nemen. De N.V.B. respecteerde de namen van de katholieke clubs na deze breuk en hield die in het bestand. Zij werden niet vrijgegeven voor gebruik aan neutrale clubs, ook al verdwenen geregistreerde katholieke clubs na 1924 door fusies, ontbinding of roeyementen.

In de volgende jaren nam de verbrokkeling van het voetbal in Nederland nog meer toe met de oprichting van de socialistische Nederlandse Arbeiders Sportbond (N.A.S.B.) in 1925 en de Christelijke Nederlandsche Voetbalbond (C.N.V.B.) in 1929. In vergelijking tot de N.V.B. en de R.K.F. hadden deze twee bonden geen landelijke allure; zij telden met name in Noord-Brabant en Limburg nauwelijks verenigingen.

Eenmaal los van de N.V.B. begon de R.K.F. in 1925 met een eigen landelijke administratie van clubnamen. Dat bood clubs als A.B.O.N. te Almelo en De Cranenvelders te Arnhem de kans om hun oude namen Achilles en Swift aan te nemen. De registratie van clubnamen raakte echter in het slop, zodat er spoedig clubs met dezelfde namen opdoken. Alleen al in de R.K.V.B. Den Bosch speelde in het seizoen 1928-1929 Excelsiors in Groesbeek, Nijmegen en Woensel, terwijl er in seizoen 1930-1931 Juliana's in Boxtel, Maashees, Malden en Mill waren.¹⁰ Vanaf 1936 begon de R.K.F. met een nieuwe centrale registratie, zodat in het seizoen 1939-1940 nauwelijks meer clubs met gelijke namen bestonden. De N.A.S.B. en de C.N.V.B. hebben nooit hun clubnamen geregistreerd.

Gebruikte namen

De registratie van clubnamen geeft een prachtig beeld van de "smaak" van voetballend Nederland. Sommige namen werden regelmatig hergebruikt door clubs in

eenzelfde plaats, mede door de mogelijkheid een optie op een naam te leggen (zie bepaling nummer 6). Dat bleek uit het voorbeeld Arnhem. Sommige clubnamen gingen werkelijk het hele land door, zoals Rood Wit dat achtereenvolgens opdook in Den Haag (44 – 1911), Den Bosch (3 – 1912), Eijgelshoven (44 – 1914), Rotterdam (32 – 1917), Alkmaar (60 – 1922), Noordbroek (62 – 1934) en Veldhoven (97 – 1941). Toch moet wel bedacht worden dat de registratie de keuzemogelijkheden ook danig beperkte. Vele nieuwe clubs hadden zichzelf misschien graag Hollandia, Juliana, Sparta of Wilhelmina willen noemen, maar dat mocht niet omdat deze namen allang geregistreerd werden.

Wanneer men het bestand van geregistreerde clubnamen overziet, kan men wel zien waar men graag voor koos:¹¹

- Namen afgeleid van een wijk, plaatsnaam of de streek waar de club gevestigd was. Dit verzekerde al gauw dat men een unieke naam koos, zoals Feijenoord, Leeuwarden of Twenthe.
- Namen afgeleid van de kleuren van het clubkostuum, zoals Rood Wit, Blauw Wit, Oranje Blauw, Geel Zwart of Zwart Wit. Deze namen waren al gauw geregistreerd en kwamen dus niet zo gauw voor nieuwe clubs beschikbaar.
- Namen afgeleid uit de klassieke oudheid, zoals Achilles, Flora, Heracles, Hercules, Olympia en Sparta. Ook deze namen waren snel vergeven en niet meer beschikbaar voor nieuwe clubs.
- Namen afgeleid van leden van het Koninklijk Huis, zoals Wilhelmina, Emma en Juliana en na 1937 ook Prins Bernhard en Beatrix. Ook deze namen waren snel vergeven.
- Namen afgeleid van levende wezens als insecten, reptielen, vogels en zoogdieren. Voorbeelden: De Muggen, De Hagedissen, De Meeuwen, De Zwaluwen, Antilopen, De Gazelle. Ook deze namen waren snel vergeven.
- Namen met een bepaalde toevoeging als Boys of -ia. In de eerste lijst van erkende clubnamen van augustus 1911 stond Enschedesche Boys. Dit was de eerste van een lange reeks clubs met Boys. Ook populair waren benamingen als Hollandia, Sittardia, Helmondia, Tilburgia. Deze keuze leverde al gauw een unieke naam op.
- Namen afgeleid van de bakermat van het voetbal, Engeland. Voorbeelden zijn United (Kampen), Always Forward (Hoorn) en Good Shot (Amsterdam). Franse en Duitse benamingen kwamen minder voor. Er waren ook clubs die een Latijnse naam kozen (Concordia, Stabilitas). Het bestuur van de N.V.B. besloot in 1923 wel om het kiezen voor buitenlandse namen zoveel mogelijk tegen te gaan, maar dit blijkt in de praktijk niet veel invloed te hebben gehad.¹²
- Namen in de vorm van een afkorting, soms met een eenvoudige betekenis en soms met een heel motto. Het is niet eenvoudig om alle afkortingen te verklaren, want zij werden in het officieel orgaan van de N.V.B. nooit opgelost. Sommige zijn nog altijd in gebruik, zoals M.V.V. en V.V.V. voor Maastrichtsche Voetbal Vereeniging en Venlosche Voetbal Vereeniging). Daarnaast waren er ook N.O.A.D. (Tilburg) voor Niet Ophouden Altijd Doorspelen en F.A.L.T.O. (Dieren) voor Flink Aanpakken Leidt Tot Overwinnen. Er was zelfs één club die genoemd was naar een voormalige international van Sparta (Rotterdam), namelijk B.D.K. (Bok De Korver) in Amsterdam. Wanneer clubs een fusie aangingen, dan kozen zij vaak een clubnaam eindigend op de C. van combinatie. Ook de afkorting R.C. van R.C. werd regelmatig gebruikt (R.C.H. Haarlem, later Heemstede en R.C.S. Souburg). Daarnaast waren er tal van afkortingen afgeleid van een bedrijf of een kantoor.

Tijdens de eerste decennia van de twintigste eeuw werden in tal van plaatsen kantoor- en bedrijfsvoetbalclubs opgericht. Zij richtten soms een eigen bond op om een competitie op te zetten, maar werden soms lid van één van de erkende bonden. De beste van hen drongen zelfs door tot de N.V.B.-competitie, zoals de Philips Sport Vereeniging, Ahrend's, Rigtersbleek en Verkade. Zij werden ook onder hun firmanaam geregistreerd, maar dit leidde gaandeweg tot steeds meer bezwaren. In oktober 1928 lieten de employés van de Bataafsche in Amsterdam hun voetbalteam registreren als S.H.E.L.L. voor deelname in de Amsterdamsche Kantoorvoetbalbond. Zij stelden dat de clubnaam niet betrekking had op hun bedrijf maar stond voor Sport Houdt Elk Lichaam Lenig.¹³ Deze registratie kan het verzet tegen bedrijfsnamen hebben aangewakkerd. De bondsvergadering van de N.V.B. besloot in augustus 1929 namelijk met algemene stemmen dat 'ingangende heden, geen vereenigingen meer tot den N.V.B. worden toegelaten, welke den naam dragen van of haar naam

ontlenen aan een onderneming, die in het Handelsregister als zoodanig ingeschreven is.¹⁴

Veel lijkt deze maatregel niet geholpen te hebben, want in oktober 1929 werd de registratie van H.E.M.A. gepubliceerd, maar dat stond nu voor Het Elftal Met Ambities...¹⁵

Aantal voetbalclubs

Met de lijst van geregistreerde clubnamen kan ook de groei van het voetbal binnen de N.V.B. en zijn bonden weergegeven worden.¹⁶ De *Sportkroniek* maakte in januari altijd bekend hoeveel clubs er op 1 januari van het nieuwe jaar waren geregistreerd (zie tabel onder)

Het zal duidelijk (moeten) zijn dat deze tabel geen goede indicatie geeft van het totaal aantal voetbalclubs in Nederland. Eerder werd gemeld dat de R.K.F., de N.A.S.B. en de C.N.V.B. hun clubs niet lieten registreren bij de N.V.B. Bovendien waren er talloze namen van katholieke voetbalclubs in het bestand opgenomen, die eigenlijk verwijderd zouden moeten worden omdat de desbetreffende clubs na 1923 werden opgeheven. Maar er blijken nog meer beperkingen rondom de registratie:

- Niet alle bonden waren even vlot met het doorgeven van nieuwe toetredende clubs. Het kon ook niet

zoveel kwaad om een Ajax of Sparta in de eigen bond te laten spelen, zolang zij maar niet voor promotie naar de KN.V.B. in aanmerking kwamen. Nieuwe clubs begonnen meestal in de laagste klassen en vele van hen waren na één of twee seizoenen alweer verdwenen. Er zijn derhalve diverse clubs die kortstondig in een regionale bond speelden en nooit geregistreerd werden.

- Werd een club officieel geregistreerd, dan werd zelden vermeld of die al onder een andere naam was opgericht. Er werd evenmin gemeld of de club op zondag of op zaterdag speelde. Ook werd in het bondsblad nooit de betekenis van een afkorting opgegeven. Dergelijke gegevens waren uit oogpunt van de N.V.B. niet belangrijk.
- Na de breuk met de R.K.F. in 1924 lijkt de registratie van de N.V.B. enige seizoenen minder goed bijgehouden te zijn. Sommige clubs uit de regionale bonden verdwenen van het toneel, zonder dat dit meteen werd verwerkt in de administratie. Het kon soms wel enige jaren duren voordat in de officiële mededelingen werd gemeld dat bepaalde namen waren "vrijgekomen" door het verdwijnen van de clubs met die namen.

Jaar	Aantal	Jaar	Aantal
1923	1473	1934	1857
1924	1665	1935	1957
1925	1628	1936	2166
1926	1636	1937	2186
1927	1580	1938	Geen opgave
1928	1566	1939	Geen opgave
1929	1605	1940	Geen opgave
1930	1682	1941	Geen opgave
1931	1783	1942	2212
1932	1896	1943	2213
1933	2143	1944	1992

Voetbal in de Tweede Wereldoorlog

In mei 1940 werd Nederland bezet door de Duitsers.¹⁷ Tal van voetbalbestuurders vreesden dat de bezetting gevolgen zou hebben voor de organisatie van hun sport. Het was algemeen bekend dat de nazi's een hervorming in de Duitse sport hadden doorgevoerd, zodat er voor elke tak van sport één nationale bond was gekomen. Dit kon in Nederland ook gebeuren, waarbij het niet viel uit te sluiten dat N.S.B.-ers op vooraanstaande posten zouden worden benoemd. Op 31 juli 1940 besloten de K.N.V.B., de R.K.F., de N.A.S.B., afdeling voetbal, de C.N.V.B. en de diverse kantoorvoetbalbonden te fuseren tot de Nederlandsche Voetbalbond. Deze naam werd gekozen omdat het een nieuwe organisatie betrof die geen recht had om de K van de oude K.N.V.B. te voeren. De nieuwe landelijke bond stond boven de oude twintig erkende bonden, die voortaan afdelingen werden genoemd.

Voor de N.V.B. betekende de eenwording van het voetbal extra veel werk. Alle elftallen uit de opgeheven bonden met een levensovertuiging en die van de kantoren en bedrijven moesten ingedeeld worden in de competitie van de N.V.B. en de twintig afdelingen. Bovendien moesten de "dubbele namen" aangepakt worden, waarbij de volgende oplossingen werden gebruikt:

- Toevoegen van R.K. of C. voor de naam van een katholieke of christelijke club. A.V.V. uit Leidschendam werd bijvoorbeeld R.K.A.V.V. om die te onderscheiden van A.V.V. Den Haag. G.V.V. uit Giesbeek en G.V.V. uit Gorssel werden respectievelijk R.K.G.V.V. en C.G.V.V., ter onderscheid van G.V.V. uit Geldermalsen.
- Toevoegen van de plaats of de eerste letter van de plaatsnaam achter de katholieke of christelijke club. Zo werd de katholieke club Ajax omgedoopt in Ajax Breedenbroek om verwarring met het grote Ajax uit Amsterdam te voorkomen. De christelijke voetbalclub Blauw Wit uit Wormerveer werd Blauw Wit W ter onderscheiding van Blauw Wit uit Amsterdamse club. Het eveneens katholieke D.O.S. uit Roelofarendsveen werd D.O.S.R. om onderscheid te maken met D.O.S. uit Utrecht.
- Toevoegen van het jaar van oprichting achter de clubnaam. A.D.O. uit Heemskerk, afkomstig uit de R.K.F., werd voortaan A.D.O. 1920, ter onderscheid van A.D.O. uit Den Haag. Blauw Wit uit Huizum, afkomstig uit de C.N.V.B., werd Blauw Wit 1934, alweer ter onderscheid van Blauw Wit uit Amsterdam.

Naast het hernoemen van de ingestroomde clubs werd de verzameling van geregistreerde namen grondig gesaneerd. Alle katholieke clubnamen die na de breuk tussen de N.V.B. en de R.K.F. in onbruik waren geraakt, werden in de loop van 1940-1942 eindelijk uit het bestand verwijderd. Op 1 januari 1942 waren 2212 clubnamen geregistreerd, maar dit aantal slonk naar 992 op 1 januari 1944. Deze daling kwam niet alleen door de moeilijke levensomstandigheden, maar ook door het verbod van de Duitse bezetters om nieuwe clubs op te richten in plaatsen waar al veel voetbalclubs gevestigd waren.¹⁸

Tijdens de jaren 1940-1944 heeft de N.V.B. steeds een competitie laten spelen inclusief de nacompetitie om het landskampioenschap. De bond registreerde nog altijd "gewoon" de namen van nieuwe en verdwenen clubs. Dat gebeurde eerst in *Sportkroniek*, maar in juni 1943 mocht dit officiële orgaan vanwege de papier-schaarste niet langer uitgegeven worden. De N.V.B. mocht wel een dunner blad met de *Officiële mededelingen van den Nederlandsche Voetbalbond* publiceren, omdat anders competitievoetbal onmogelijk was geweest. Ook andere maatregelen van de nieuwe overheid lieten de sportbond en zijn leden niet onberoerd.

Al gauw werd duidelijk dat de nieuwe Duitse machthebbers meer toezicht op de sportwereld wilden hebben. Zij wilden een overzicht krijgen van alle verenigingen van personen en stichtingen zonder economisch doel in Nederland. Alle sportbonden en sportclubs moesten zich derhalve vóór 10 oktober 1940 aanmelden bij de procureur-generaal of fungerend directeur van politie.¹⁹ De Duitsers richtten voor het toezicht op alle bonden, stichtingen en clubs een speciale instelling op: het Commissariaat voor niet-commercieële verenigingen en stichtingen.²⁰ Alle sportorganisaties werden verplicht jaarlijks een financieel overzicht en een verslag van de werkzaamheden in te zenden en alle belangrijke adreswijzigingen te melden. Wanneer zij wilden fuseren of een nieuwe naam aannemen of zichzelf wilden opheffen, dan moest dit allemaal aan het Commissariaat worden doorgegeven.²¹

Geen 'Oranjenamen'

In september 1941 verboden de Duitse bezetters het noemen of gebruiken van namen van levende leden van het huis van Oranje Nassau door economische of niet-economische verenigingen.²² Dit betekende voor tal van clubs dat zij een nieuwe naam moesten aannemen:

Oude naam	Plaats	Nieuwe registratie	Nieuwe naam
Wilhelmina	Den Bosch	78/79 – 1941	De Kanaries
Wilhelmina Weert	Weert	78/79 – 1941	Weert 1908; later Weert
Wilhelmina Vooruit	Amsterdam	78/79 – 1941	W.V.
Wilhelminaschool	Hengelo	78/79 – 1941	De School
Juliana	Spekholzerheide	78/79 – 1941	Spekholzerheide
Beatrix	Breda	78/79 – 1941	Bredasche Boys
Juliana 1919	Mill	80 – 1941	Mill 1919
Juliana H.	Hengelo	80 – 1941	Juliana van Stolberg
P.J.	Losser	80 – 1941	Lossersche Boys
Juliana W.	Wageningen	88 – 1941	Beate Ouwe
P.W.	Enschede	91 – 1941	E.F.H.C.

In september 1942 werden maatregelen afgekondigd tegen clubs die zich uit het bondsverband hadden terugtrokken, maar toch bleven voortbestaan. Dergelijke clubs werden voortaan verplicht zichzelf te liquideren, waarvoor zij zich dienden te melden bij het Commissariaat. Zij moesten bij hun verzoek tot ontbinding en liquidatie een staat van kosten en baten meezenden. Ook dienden zij een afschrift van deze papieren aan de N.V.B. door te zenden.²³ Later kregen alle clubs een registratienummer van zes cijfers van het Commissariaat toegewezen.²⁴

Op 12 september 1944 verschenen de *Officiële mededelingen van den Nederlandsche Voetbalbond* met informatie over de komende competitie en een lijst van nieuwe en vervallen registraties van clubnamen.²⁵ Dit bleek het laatste nummer van het blad te zijn, want de competitie van seizoen 1944-1945 zou nooit gespeeld worden.

Meteen na de bevrijding herrees de N.V.B. weer en verscheen als vanouds het officiële orgaan *Sportkroniek*. Alle gedwongen naamswijzigingen met betrekking tot levende leden van het Koninklijk Huis werden meteen teruggedraaid. Maar de katholieke, christelijke en socialistische bonden zouden niet meer heropgericht worden.

Slotbeschouwing

In 1939 schreef ir. Ad van Emmenes een historisch overzicht voor het jubileumboek uitgegeven bij het vijftigjarig bestaan van de K.N.V.B. Hij gaf de jaren 1897-1919 de titel 'De periode van macht' mee, want het was in deze periode dat de bond zich ontwikkelde tot het centrale lichaam met alle macht op voetbalgebied: 'De Bond werd de alleenheerscher op voetbalgebied in ons land en ... hij is dat toch feitelijk tot op de huidige dag gebleven.' Van Emmenes noemde in dit verband onder meer de regeling van de Nederlandse competitie en de samenstelling van het Nederlands elftal, maar niet de registratie van clubnamen.²⁶ Het zal duidelijk zijn dat de N.V.B. zich in de naamgeving van de clubs ook als alleenheerser heeft opgesteld tegenover de gewestelijke en plaatselijke bonden. De N.V.B. wilde dat elke club zo snel mogelijk één vaste naam koos, zodat elke naam maar één keer in ons land zou voorkomen. De Federatie van Erkende Voetbalbonden vond dat clubs in de N.V.B.-competitie unieke namen moesten hebben, maar dat gelijknamige clubs op het laagste niveau geen kwaad konden, zolang zij nooit tegen elkaar in het veld kwamen. Voor beide standpunten is wat te zeggen, maar hoe dan ook: het was uiteindelijk de N.V.B. die de regels voor naamgeving opstelde en de registratie naar zich toetrok.

Voor de sporthistoricus is de registratie van clubnamen van de N.V.B. een handig hulpmiddel, mits hij zich bewust is van de beperkingen. De registratie geeft een zekere indicatie van de groei van het aantal voetbalclubs in Nederland, maar niet meer dan dat. Niet alle namen die in omloop waren, kwamen vóór 1940 immers in het bestand geregistreerde clubnamen voor, want clubs uit de levensbeschouwelijke bonden lieten hun namen lang niet altijd officieel vastleggen. Ook bevat het bestand na 1924 tal van namen van katholieke clubs, die allang niet meer gebruikt werden. Kennis van de wijze van registratie kan de sporthistoricus ook behoeden voor het trekken van verkeerde conclusies. Men kan niet zeggen dat katholieken meer oranjegezind waren dan de neutralen omdat zij meer clubs met Juliana hadden; er kon bij de N.V.B. immers officieel maar één vereniging de naam Juliana voeren.

De registratie biedt wel een behoorlijk overzicht van het aantal clubnamen dat in omloop was en wanneer die in welke plaatsen gebruikt werden. Zij geeft een uniek beeld van de namen die zo al gekozen werden. Alleen blijft de betekenis van sommige afkortingen nog wel een raadsel, want die wordt in de bronnen lang niet altijd teruggevonden. Hier ligt voor de sporthistoricus nog een schone taak.

Bronnen

- Bruijn, Peter de, Jaap Jacobs e.a. (1992), *Ajax Sportman Combinatie 1892-1992*. Z.p.
- Databank sport
<http://www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/Sportverenigingen>
- Adreslijst R.K. Voetbalbond Bisdom 's-Bosch 1928-1929.*
Officiële adreslijst R.K. Voetbalbond 's-Bosch 1931-1932.
 Ego 2007. Ego, Ton (2007), *Voetbal Verenigingsnamen Verklaard. 1.800 namen van Nederlandse voetbalverenigingen verklaard*. Woerden.
- Van Emmenes 1939. Emmenes, A. van (1939), 'De geschiedenis van den Koninklijke Nederlandsche Voetbalbond', in: J. Moorman e.a. (red.), *Jubileumboek K.N.V.B. Koninklijke Nederlandsche Voetbalbond 1889 – 1939*. Z.p., pp. 38-124.
- De Jong 1974. Jong, L. De (1974), *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*. Deel 5 maart '41 – juli '42 eerste helft. Den Haag.
- Officiële mededeelingen van den Nederlandsche Voetbalbond.*
De Sport. Weekblad gewijd aan verschillende taken van sport.
Sportkroniek.
 Swijtink 1992. Swijtink, André (1992), *In de pas. Sport*

V.O.C. (Volharding Olympia Combinatie) uit Rotterdam behoorde tot de eerste groep geregistreerde clubnamen met het registratienummer 32 – 1911. Bron: Cees Zevenbergen, *Rotterdams Voetbalglorie 1886-1986. Kroniek van een eeuw stedelijke Voetbalhistorie*. Rijswijk, 1986.

en lichamelijke opvoeding in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Haarlem.

Swijtink 2010. Swijtink, André (2010), *Een sportman doet niet aan politiek. Groei en populariteit van de Nederlandse sportbeoefening in oorlogstijd*. Amsterdam. Voetbal Jaarboekje 1937-1938.

Zevenbergen, Cees (1986), *Rotterdams Voetbalglorie 1886-1986. Kroniek van een eeuw stedelijke Voetbalhistorie*. Rijswijk, 1986.

¹ Michel van Gent is als onderzoeker (met als specialisatie onder meer sport) verbonden aan het Huygens ING.

² De databank is raadpleegbaar als <http://www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/Sportverenigingen> (verder aangehaald als Databank sport). Voor de ontwikkeling van voetbal en de registratie in het algemeen, verwijs ik naar de inleiding Voetbal. Alle verwijzingen naar de voetbalbonden en afzonderlijke clubs zijn in de databank terug te vinden met vindplaatsen. Alle hieronder aangehaalde documenten zijn ontleend aan het archief van de KNVB in het Nationaal Archief in Den Haag, tenzij anders vermeld.

³ Voetbal Jaarboekje 1937-1938: 173.

⁴ Officiële mededeelingen van den Nederlandsche Voetbalbond 16 aug. 1909: 4-5 (verder aangehaald als OM NVB).

⁵ OM NVB 24 jan. 1911: 2.

⁶ OM NVB 8 aug. 1911: 2-3.

⁷ OM NVB 5 feb. 1912: 4, gedrukt in Voetbal Jaarboekje 1937-1938: 175.

⁸ Nederlandsch sportblad Ons Zuiden 7 sep. 1927: 620 (onder Limburgsche Voetbalbond).

⁹ De Sport. Weekblad gewijd aan verschillende taken van sport 19 okt. 1912: 67-68. Dit tijdschrift is raadpleegbaar in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.

Swijtink 2010. Swijtink, André, *Een sportman doet niet aan politiek. Groei en populariteit van de Nederlandse sportbeoefening in oorlogstijd* (Amsterdam 2010).

¹⁰ Adreslijst R.K. Voetbalbond Bisdom 's-Bosch 1928-1929. Officiële adreslijst R.K. Voetbalbond 's-Bosch 1931-1932. Beide adresboeken worden bewaard in de bibliotheek van het Katholiek Documentatie Centrum in Nijmegen.

¹¹ Voor een modern overzicht van afkortingen van voetbalclubs Ego 2007.

¹² Sportkroniek 4 okt. 1923: 1420.

¹³ Databank sport onder voetbal S.H.E.L.L.

¹⁴ Sportkroniek 26 aug. 1929: 1079.

¹⁵ Databank sport onder voetbal H.E.M.A.

¹⁶ Voetbal Jaarboekje 1937-1938: 174 (met opgaven voor 1923-1937). De overige opgaven in Sportkroniek 5 jan. 1943: 14 en OM NVB 28 sep. 1943: 2 en OM NVB 4 jan. 1944: 2.

¹⁷ Swijtink 1992 en 2010 zijn de enige overzichten over sport in de Tweede Wereldoorlog.

¹⁸ Op 11 sep. 1943 verwees bondsvoorzitter Lotsy op de

Bondsvergadering te Utrecht naar het verbod van het Commissariaat op het oprichten van nieuwe clubs in plaatsen, waar al veel clubs waren; OM NVB 28 sep. 1943: 1-6 met name 2. Swijtink 1992 en 2010 missen deze constatering.

¹⁹ De Jong 1974: 418. Sportkroniek 3 okt. 1940: 667, overgenomen in OM NVB afd. Noord-Brabant 9 okt. 1940.

²⁰ De Jong 1974: 419-423. Swijtink 2010: 154 (noot 84).

²¹ Sportkroniek 18 aug. 1942: 623 en Idem 2 mrt. 1943: 185.

²² De Jong 1974: 164-166. Afkondiging in Sportkroniek 18 sep. 1941: 759, overgenomen in OM NVB afd. Noord-Brabant 1 okt. 1941. Deze verordening werd gelijktijdig bekendgemaakt met het verbod voor joden om deelnemer of toeschouwer te zijn bij openbare sportverrichtingen. Swijtink 2010: 121 mist deze verwijzingen.

²³ OM NVB 2 mrt. 1943: 185, overgenomen door de afd. Den Haag in OM NVB 9 mrt. 1943: 215.

²⁴ De NVB vroeg de clubs in aug. 1943 om hun registratienummers door te geven, OM NVB 3 aug. 1943: 2. Deze werden vervolgens meegenomen in het Adresboek van den N.V.B. 1943-1944.

²⁵ OM NVB 12 sep. 1944: 1 registratie nieuwe en vervallen clubnamen.

²⁶ Van Emmenes 1939: 41-45, citaat op 42.

Friendly games, seriewedstrijden en matches.

Thijs Kemmeren¹

Voetbal in Tilburg rond 1910

In het seizoen 1915-1916 behaalde Willem II het landskampioenschap door met 1-0 Go Ahead uit Deventer te verslaan. Ongeveer driehonderd Tilburgse supporters, voornamelijk spoor mannen, waren met het elftal op donderdag 1 juni 1916 meege-reisd naar Deventer. De Tilburgse bevolking wachtte op het stationsplein in spanning de komst van post-duiven af, die de uitslag naar Tilburg brachten. De ploeg werd om half een 's nachts door duizenden enthousiaste Tilburgers ontvangen en viel een officiële huldiging door het gemeentebestuur te beurt. Willem II was de eerste niet-Hollandse voetbalkam-pioen van Nederland.

Kampioensteam van Willem II in 1916. Achterste rij, vlnr: Jan van Bel (official van de NVB), J. Visser (scheidsrechter), Pius Arts, Harrie van Gerwen, Walter van den Bergh, Louis Marsé; middelste rij, vlnr: Pim Versluys, Harry Mommers, Louis Schollaert; voorste rij, vlnr: Harrie van Asten, Jos van Son, Toon van Son, Tinus van Beurden, Jef Briaire.
Bron: Het fotoarchief van Willem II, welwillend ter beschikking gesteld door archivaris Harrie Verhoeven.

Inleiding

De opvatting dat voetbal zich pas tijdens en na Wereldoorlog I heeft ontwikkeld tot een volkssport, moet ter discussie worden gesteld (Miermans 1955: 67 e.v.).² Het diffusieproces van voetbal vond sneller en

anders plaats dan Miermans veronderstelde. Voetbal vond zijn weg in de samenleving niet via de lijnen van het zogenaamde trickle down-proces, maar volgde veel meer het moderniseringsproces van de zich industrialiserende samenleving.³ Innoverende persoonlijkheden, mensen die risico's durven te nemen en creatief zijn, spelen vaak een belangrijkere rol in moderniseringsprocessen dan de veelal conservatieve elite. In de zich moderniserende industriesteden van de negentiende eeuw kwamen mensen samen met een meer kosmopolitische en creatieve geest, die openstonden voor economische, sociale en culturele vernieuwing. Een belangrijke conclusie uit de bundel *Waarom mensen in de stad willen wonen*, was dat de aantrekkingskracht van steden altijd heeft bestaan uit de aanwezigheid van verbanden waarin nieuwkomers zich konden oriënteren (Lucassen en Willems 2009: 268). Een sportvereniging is zo'n verband.

Centraal in dit artikel staat de vraag naar de manier waarop en waarom voetbal in Tilburg, een in de tweede helft van de negentiende eeuw sterk groeiende textielstad, juist in het eerste decennium van de twintigste eeuw in hoog tempo populariseerde. Daarbij worden ook zogenoemde "wilde clubs" betrokken. Nu heeft Van Bottenburg gelijk als hij stelt dat het moeilijk is om de ontwikkeling van zulke "wilde teams", die buiten de competitie speelden, te volgen (Van Bottenburg 1992). Het onderzoek van Miermans is gebaseerd op de toegankelijke bronnen van de georganiseerde sport, met name de (K)NVB archieven. Er is nauwelijks archiefmateriaal van die "wilde" clubs te vinden. Historisch onderzoek op het niveau van de stad, biedt de mogelijkheid om ook de niet-georganiseerde clubs te analyseren en op deze manier een beter inzicht te krijgen in de verspreiding en de sociaal-maatschappelijke betekenis van het voetbal in Nederland voor de Eerste Wereldoorlog.

In Tilburg en omgeving verspreidde het voetbal zich in het eerste decennium van de twintigste eeuw in hoog tempo. De stad telde in 1903 één en in 1905 elf clubs. Tot 1913 hebben tenminste 38 clubs kortere of langere tijd bestaan en sommige, zoals Willem II (1896), Noad (1910) en Gudok (1912) bestaan nog steeds⁴ (Meijs 1988;

Bottenburg 1992; Derks 1990). Ook de dorpen rondom Tilburg hadden rond 1910 een of meer voetbalclubs. De meeste hadden een kort leven, gingen failliet, fuseerden, gingen op in een andere vereniging of hielden simpelweg op te bestaan. De clubs waren geen lid van de Nederlandsche Voetbal Bond (NVB) of Brabantsche Voetbal Bond (BVB), maar organiseerden hun wedstrijden zelf, in seriewedstrijden, medaillewedstrijden of friendly games.⁵

Omdat de archieven van de sportverenigingen niet zijn bewaard, is als onderzoeksmethode gekozen voor systematisch krantenonderzoek van de *Nieuwe Tilburgse Courant* (NTC) en de *Tilburgsche Courant* (TC). Deze zijn door de Koninklijke Bibliotheek gedigitaliseerd en zijn te raadplegen via Kranten.kb.nl. De oprichter van de NTC, Antoine Arts, was vanaf de oprichting van Tilburgia (1896) geïnteresseerd in voetbal. Zijn zoon Pius speelde jaren in Willem II en werd daarvan ook voorzitter. De 'krant van Arts' berichtte vanaf 1896 uitvoerig over voetbal, niet alleen over Willem II, maar ook over de andere voetbalclubs die in de stad aanwezig waren.

Tilburg aan het begin van de twintigste eeuw

Tilburg industrialiseerde in de tweede helft van de negentiende eeuw en groeide uit tot een belangrijk textielcentrum. Het industrialiseringsproces en de hiermee samenhangende verstedelijking van de stad ging gepaard met een grote bevolkingsgroei, concentratie van arbeid en met differentiatie van sociale lagen in de stad.

Qua oppervlakte was Tilburg een grote stad (7.600 ha.), maar het had nauwelijks een centrum en bestond uit een aantal herdgangen. Slechts 750 ha was min of meer stedelijk gebied. In de stad werd tot ver in de twintigste eeuw veel geboerd (Pel 2001: 317 e.v.). De herdgangen, stammende uit het pre-industriële tijdvak, waren min of meer zelfstandige entiteiten, die zich rond 1900 ontwikkelden tot wijken en parochies. De solidariteit binnen deze wijken was bijzonder groot. De nieuwe wijken speelden een belangrijke rol in het verspreidingsproces van het voetbal in Tilburg.

De bevolking van Tilburg groeide tussen 1 januari 1880 en 1 januari 1920 van 28.390 naar 63.066 inwoners, meer dan een verdubbeling dus. Die groei is voornamelijk toe te schrijven aan hoge geboorteoverschotten. Tussen 1880 en 1895 speelde het vestigingsoverschot geen grote rol, hoewel Tilburg juist tussen 1860 en 1880 veel

nieuwelingen aantrok. De betere gezondheidszorg, waardoor de kindersterfte sterk afnam, had een grote invloed op de bevolkingstoename (Derks 1959: 136 e.v.). De stad kende in het eerste decennium van de twintigste eeuw dus een groot aantal jongeren in de leeftijdscategorie tussen 10 – 20 jaar, een belangrijke drijvende kracht voor vernieuwing. Onder die jongeren waren veel 'tweede generatie'-kinderen.

De stedelijke economie werd gedomineerd door de nijverheid. Het industrialiseringsproces van Tilburg liep in de pas met de rest van Nederland, zij het dat de verschillende fasen van industrialisering later plaatsvonden. In de nijverheid overheersten de wollen stoffenfabrieken.

Naast de wollen stoffennijverheid ontwikkelde ook de metaalindustrie zich sterk. De vestiging in 1868 van de werkplaats van de Nederlandse Spoorwegen zorgde voor veel nieuwe werkgelegenheid. Die werd vaak ingevuld door nieuwkomers, geschoolde mensen van buiten. Niet alleen in het bedrijf zelf, maar ook bij de toeleveranciers. De Werkplaats groeide van 450 werknemers in de beginjaren tot ongeveer duizend rond 1900 en was hiermee het grootste bedrijf van Tilburg. De infrastructuurle positie van de stad werd in 1863 sterk verbeterd door de aanleg van de spoorweg naar Breda, gevolgd door spoorlijnen naar Boxtel, Den Bosch en Turnhout. Tegelijk zorgde de aanleg van provinciale wegen voor een grotere toegankelijkheid van de stad voor de omliggende dorpen. Hierdoor nam de centrumfunctie van Tilburg sterk toe.

De sociale mobiliteit tussen de bevolkinglagen was betrekkelijk beperkt. Met name de overstap tussen de arbeidersklasse en de middenklasse bleek onoverbrugbaar⁶ (Janssens, 2004: 141-161).

De komst van een Rijks HBS in 1868 verbeterde het voortgezet onderwijs in Tilburg, in 1899 gevolgd door het katholieke Odulphus Lyceum. Beide scholen trokken relatief veel kinderen van buiten de stad.

Zo waren rond 1900 in Tilburg alle voorwaarden aanwezig voor de opkomst van nieuwe activiteiten. Tilburg industrialiseerde en moderniseerde, de infrastructuur verbeterde, de stad had een relatief jonge bevolking, die lang niet altijd geworteld was in de Tilburgse samenleving, en beschikte over aantrekkelijke onderwijsinstellingen.

Voetbal in Tilburg: een nieuwe sport

Gerard de Ruiter, een uit Amsterdam afkomstige MTS-student die stage liep bij de werkplaats van de Nederlandse Spoorwegen, stond aan de basis van de oudste en nog steeds bestaande voetbalclub van Tilburg: Footballclub Tilburgia (Froklage en Vroom 1996: 8-20). Bij de oprichtingsvergadering op 12 augustus 1896 van die voetbalclub (in 1898 omgedoopt tot Willem II) was een twaalftal jongens in het koffiehuis Marinus aanwezig, van wie sommigen nog jaren bij de club betrokken bleven.

De jongens die De Ruiter om zich heen had verzameld, behoorden tot de lagere burgerij en de middenklasse van de Tilburgse bevolking. Een goed voorbeeld is Alphons Caspanni, geboren in 1877 en zoon van een winkelier. Caspanni trouwde in 1905 met Maria van Beurden, wier broers rond 1900 ook lid werden van de vereniging. Caspanni, die later fabrikant werd, bleef tot zijn dood, 56 jaar lang, actief lid van Willem II.

Verschillende jongens hadden op kostschool Oudenbosch kennis gemaakt met cricket en hadden op papier een vereniging met de naam Tilburgia opgericht. De Ruiter wist ze over te halen om met hem te gaan voetballen (TC 11101896).⁷ De eerste wedstrijd vond plaats op 27 september 1896 op een midden in de stad gelegen terrein aan de Piusstraat. De tegenstander was Bredania. De wedstrijd werd verloren met 14 – 0. Op de tweede wedstrijd, gespeeld op 18 oktober 1896 op hetzelfde terrein, eveneens tegen Bredania, kwamen 200 toeschouwers af. Dezen moesten betalen om de wedstrijd te zien: '25 cents voor een eersterangs ticket en 10 cent voor een tweederangs. De opbrengst was voor 'd'n arme'. De uitslag was dit keer 6-1 voor de mannen uit Breda. De club groeide snel en in 1897 was het mogelijk om twee teams tegen elkaar te laten spelen op een nieuw terrein aan de Bossche Steenweg (Seeters en Van de Ven 1936: 40 e.v.).

In de eerste jaren leek Tilburgia/Willem II op een tolerant ontmoetingscentrum voor relatieve buitenstaanders in het katholieke Tilburg. Sommige leden waren slechts korte tijd in de stad, omdat ze op een van de scholen voor voortgezet onderwijs zaten of werkzaam waren bij de Staatsspoorwegen, waar ze regelmatig werden overgeplaatst. Anderen waren protestant of jood en konden daarom niet toetreden tot de elite en de lagere burgerij. Weer anderen waren 'tweede generatiekinderen'.⁸ De mulat Constant Cremer stond symbool voor deze tolerantie. Deze voetballende neger, door de

andere spelers 'de nikker' genoemd, moet een opvallende verschijning in Tilburg zijn geweest.

Voetbalelftal Willem II 1904. Staande vlnr: J. Thonus, J. Rycken, A. Vermeer, P. Hoeben, C. Cremer, F. Gimbrère, L. Arts, B. v. d. Bergh; zittend: P. Arts, W. v. d. Bergh, L. Wyers, A. v. Beurden.

Bron: fotoarchief Willem II.

Tot ongeveer 1903 kende Willem II slechts een marginaal bestaan: zoals gezegd kwamen en gingen veel jongens. In het seizoen 1903 bestond het elftal uit enkele families, die jarenlang sterk bij de club betrokken waren. De elftalfoto uit 1903 maakt duidelijk om welke families het ging: Van de Bergh, Arts, Van Beurden en Gimbrère (aangevuld met buitenstaanders, onder anderen Constant Cremer en Alfons Vermeer). Tussen hen waren diverse familieverbanden.

In het seizoen 1897/1898 speelden maar liefst zes Van den Berghen in het elftal. In het kampioenselftal van 1916 was Walter van den Bergh doelman. Broer en neven Van den Bergh hadden het voetbalspel leren kennen in Enschede, waar ze studeerden. De familie Arts was vanaf het begin bij Willem II betrokken, omdat Antoine Arts, uitgever van de *NTC*, al snel begreep dat hij meer kranten kon verkopen als geschreven werd over de nieuwe sport in Tilburg. Drie van zijn zonen waren bezeten van het voetbalspel. Pius Arts was in zijn studietijd betrokken bij de oprichting van de Bossche voetbalclub Wilhelmina. In 1903/1904 speelden maar liefst vier Van den Berghen en drie Artsen in het elftal van Willem II.

De meeste spelers behoorden tot de lagere middenklasse en het merendeel was oorspronkelijk niet afkomstig

uit Tilburg. Alphons Vermeer was de jongste zoon van een bakker uit Zaltbommel, die in Tilburg was neergestreken. Na een carrière als boekhouder/kassier werd Fons Vermeer de eerste bioscoophouder in Tilburg. Vermeer was jarenlang scheidsrechter. De ouders van Peter Lommen (*1879) kwamen uit Duitsland en waren in Tilburg een bedrijf gestart voor verfwaren. Lommen werd ambtenaar bij de gemeente Tilburg en vervolgens burgemeester van Castricum. De familie Gimbrère, parapluafabrikanten, was afkomstig uit Franstalig België.

De families speelden niet alleen, ze waren ook bestuurlijk actief. Frits van den Bergh was voorzitter van de club tussen 1897 en 1901 en onder zijn leiding veranderde in 1898 de club van naam. De zoon van Antoine Arts, Pius, nam in 1901 de voorzittershamer over en leidde de club tot 1918. Leo Arts, die in de voetsporen van zijn vader trad, was ook lange tijd bestuurslid.

Overal voetbal

In het seizoen 1904-1905 verschenen in Tilburg plotse-ling verschillende voetbalclubs. Op 27 april 1904 plaatsten twee voetballiefhebbers het volgende ingezonden bericht in de *Nieuwe Tilburgsche Courant*:

'Zondag j.l. speelden de nog jeugdige voetbalclubs Taxandria en Argus van hier, een friendly game op het terrein der eerstgenoemde club. Argus hoewel de jongste, bleek ten slotte na vinnige strijd de sterkste en won met 3—2 goals.

De fungerende scheidsrechter wenschten wij op te merken, dat hij niet geheel onpartijdig optrad, en meermalen verscheidene speelfouten niet opmerkte.

De Taxandria-keeper bleek ten volle voor zijne taak berekend en keerde menigen gevaarlijken bal. De opstelling van Taxandria's elftal bleek niet de beste te zijn.

Het spel van beide partijen kan nog veel beter worden zoodat geen zes penalty's meer noodig behoeven te zijn voor fouten binnen het strafschop gebied. Of zij alle zes verdiend waren zouden wij betwijfelen.

Hoogachtend: Twee voetbal liefhebbers A. E. —J. L.'

De leden van Argus waren voornamelijk afkomstig van de Rijks HBS Willem II. De club stond in 1899 ingeschreven bij de BVB (www.historici.nl). De leerkrachten van de HBS waren niet zo'n voorstander van voetbal. De leerlingen hielden zich naar hun mening meer met voetbal bezig dan met studeren (Van de Ven 1953).⁹ Die opvatting heerste overigens algemeen onder leerkrach-

ten op de HBS-opleidingen in Brabant. Verschillende leden van Argus stapten daarom over naar Willem II. Onder hen was Harrie van Gerwen, een van de spelers van het kampioenselftal van Willem II van 1916.

Toen naast Argus en Taxandria in 1904 ook TFC Prins Hendrik werd opgericht, vond een lezer van de *NTC* het te veel worden Hij maakte in een ingezonden brief duidelijk dat de stad Tilburg naar zijn mening niet groot genoeg was om meer dan één voetbalclub te herbergen (*NTC* 10101904). De reactie liet niet lang op zich wachten. In een volgende editie van de *NTC* stelde een andere briefschrijver dat Willem II niet in staat was om zoveel voetballers op te vangen. Er waren in Tilburg al meer dan honderd voetballers, van wie dertig bij Willem II, dertig bij Argus, dertig bij Taxandria en ongeveer twintig bij Prins Hendrik. Er speelde naar de mening van de briefschrijver nog een ander probleem: het standsverschil tussen Willem II en de overige clubs (*NTC* 21101904).

Deze laatste opmerking schoot de voorzitter van Prins Hendrik, J. Kalberg, in het verkeerde keelgat. Kalberg meende dat er helemaal geen verschil in stand was tussen Willem II en Prins Hendrik, omdat verschillende spelers van Willem II ook bij Prins Hendrik voetbalden. Bovendien vond hij dat bij sport geen sprake hoort te zijn van standsverschil. (*NTC* 27101904)

Onder de leden die vanuit Prins Hendrik bij Willem II kwamen voetballen, waren de broers Jos en Cees van Son. Zij waren gerekruteerd door de voorzitter van Willem II, Pius Arts, die voortdurend op zoek was naar de beste spelers voor de Tilburgse clubs. In 1908 kwamen vanuit Excelsior Harrie Mommers en Louis Schollaert. Excelsior was een onderafdeling van de gelijknamige harmonie.

De nieuwe voetbalclubs speelden niet alleen tegen elkaar, maar ook tegen clubs uit Breda, Den Bosch, Eindhoven en Boxtel. Deze wedstrijden werden goed bezocht en toeschouwersaantallen van meer dan duizend waren geen uitzondering.

De eerste seriewedstrijden in Tilburg werden in 1905 georganiseerd door Prins Hendrik. Seriewedstrijden waren toernooien die op een zondag, een reeks van zondagen of in een lang weekeinde werden gespeeld. Omdat aan de winnaar van de seriewedstrijden vaak een medaille werd uitgereikt, werden de seriewedstrijden ook wel medaillewedstrijden genoemd. Aan het toernooi namen niet alleen Tilburgse clubs deel, maar ook clubs uit Den Bosch (BFC) en Breda (Advendo)

In de jaren 1906-1907 en 1908 verschenen er steeds meer clubs in Tilburg. De clubs sloten zich niet aan bij de BVB, maar speelden friendly games en seriewedstrijden, tegen elkaar en tegen voetbalclubs in de regio Tilburg. Willem II speelde al in 1903 een wedstrijd tegen een voetbalclub uit het nabijgelegen dorp Udenhout. Voor 1910 kenden Moergestel, Oisterwijk, Hilvarenbeek, Waalwijk, Rijen, Loon op Zand, Goirle en Riel al voetbalclubs.

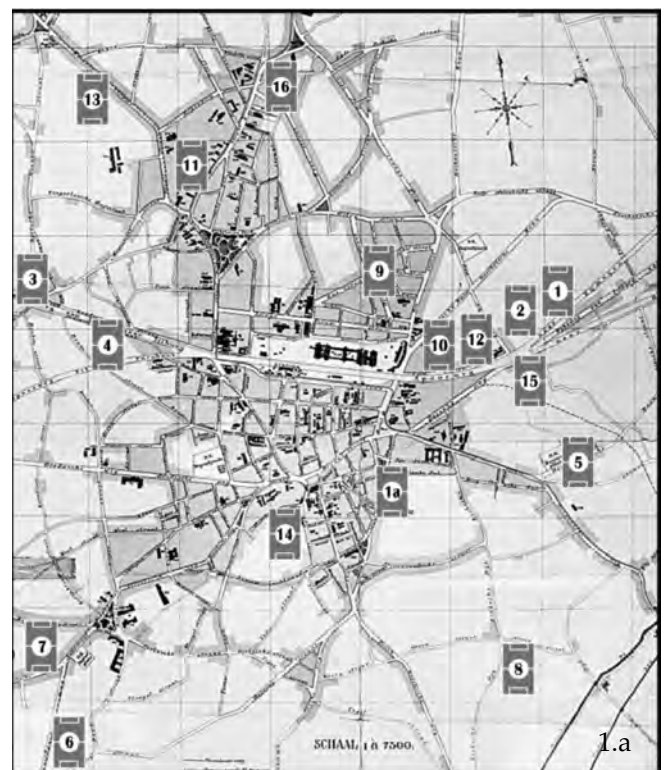
Scholen hebben een belangrijke rol gespeeld in de popularisering van voetbal. In het voorjaar van 1907 organiseerde de BVB een toernooi, dat gehouden werd op het Willem II-terrein. Daar voetbalden teams van vier scholen: St. Dionisius, de Kweekschool, de Rijks HBS en het RK Gymnasium. De wedstrijden waren uitgeschreven door de BVB (NTC 08051907: 3) Na dit eerste toernooi speelden teams van deze scholen vaker tegen elkaar.

Patronaten en voetbalclubs

Naast de scholen waren parochiepatronaten belangrijk in de verspreiding van het voetbal in Tilburg. Tussen 1880 en 1920 nam het aantal kerken en parochies in de stad toe, als gevolg van de snel groeiende bevolking. Aan de parochie werden parochiepatronaten gekoppeld. Dat waren organisaties die jongens van de parochie opvingen. In 1880 opende het eerste patronaat, St. Hieronimus-Emilianus, zijn deuren. Het was een patronaat dat boven alle parochies stond. Het had die positie tot 1910, toen er een goed netwerk van parochiepatronaten was opgezet. St. Hieronimus-Emilianus stond onder verantwoordelijkheid van de fraters van Tilburg. Zij vingden vooral weesjongens op. De patronaten kenden liederentafels en toneelclubs, die regelmatig optraden voor ouders, voogden en donateurs. Bij St. Hieronimus-Emilianus ontstond ook de eerste voetbalclub verbonden aan een patronaat: Wilhelmina. De club had een eigen terrein en voetbalde op 10 november 1908 tegen de kwekelingenclub Sarto. Wilhelmina verloor met 6-2. Andere patronaten volgden snel en de teams kregen bekende namen, zoals Velocitas, Hollandia, Argus (het eerste Tilburgse Argus was inmiddels ter ziele gegaan), Juliana, Victoria en Leonidas.

In 1911 kreeg Leonidas, behorende bij de parochie Anna, een prachtig terrein aan de Kloosterstraat. Het voetbalveld was ingericht naar het voorbeeld van het Willem II-terrein, dat bekend stond als een echte voetbaltempel. Particulieren betaalden de aanleg van het veld.

De openingswedstrijd op 20 november 1911 tussen Willem II en 't Zesde uit Breda vond plaats op een regenachtige zondagmiddag. De onderofficieren van 't Zesde, in dat jaar het sterkste voetbalteam van Brabant, werden door de 'schietweerbaarheidsvereniging' Prins Hendrik van het station gehaald. Voor de wedstrijd dronken bestuur, genodigden en spelers erewijn. Burgemeester Rapp verrichtte de aftrap en de wedstrijd werd geleid door Fons Vermeer, scheidsrechter en medeoprichter van Willem II. Ondanks het slechte weer kwamen 1.500 toeschouwers op het spektakel af (NTC 21111911).¹⁰

1. Tilburgia (1896)	9. Quickness (1907)
1a Tilburgia (1898)	10. Sparta (1907)
2. Willem II (1901)	11. Tilburgia (1907)
3. Argus (1904)	12. TVV Tilburgia (1909)
4. Prins Hendrik (1905)	13. Argus Hasselt (1911)
5. Willem II (1906)	14. Leonidas (1911)
6. Argus (1907)	15. Tilburgia (1911)
7. Taxandria (1907)	16. Victoria (1912)
8. Prins Hendrik (1907)	

In de stad lagen veel voetbalvelden. De ruimtelijke structuur van Tilburg maakte de aanwezigheid van deze velden mogelijk. Tussen de herdgangen werden fabrieken en kerken gebouwd, groeiden nieuwe wijken en parochies en werden dus ook voetbalvelden aangelegd. Bron: *Kranten.kb.nl*, *NTC* 1896 –1914. De wedstrijdverslagen in de *NTC* tussen 1896 en 1914 gaven soms de ligging aan van de velden.

Het was voor de fraters niet altijd mogelijk om het de jongens voldoende naar de zin te maken. Zij hadden te maken met de regels die vanuit de katholieke kerk werden opgelegd en daarom ontstond in 1910 een afscheiding van de patronaatsclub Aurora van de parochie Heuvel. Het verhaal gaat dat de fraters de aan het patronaat verbonden jongens verboden om op zondagmiddag te voetballen, waarop die besloten zelf een voetbalclub op te richten. De oprichtingsvergadering van de nieuwe club, die de naam NOAD meekreeg, vond plaats op 5 juni 1910 in het café van Betje van Rijswijk. De contributie werd vastgesteld op drie cent per week (*Geel Blauw Bloed* 2008: 5). NOAD vierde onlangs haar 100-jarig bestaan. Veel patronaatsclubs sloten zich later, meestal onder een andere naam, aan bij de Rooms Katholieke Voetbalbond, zoals Argus. Die werd in 1916 omgedoopt tot RKTUVV, ook een Tilburgse vereniging die nog steeds bestaat.

Sociale mobiliteit en topvoetballers

A. Janssens concludeerde in 2004 dat de sociale mobiliteit en fluiditeit in de Tilburgse samenleving gedurende de industrialisatie van de stad beperkt is geweest. Janssens onderzocht zowel de opwaartse mogelijkheden binnen de levensloop van individuen als de intergenerationele mobiliteit in Tilburg tussen 1880 en 1920. De mogelijkheden om te klimmen op de sociale ladder waren in Tilburg niet meer of minder dan die van een vergelijkbare stad als Eindhoven. Sociale stijging was mogelijk, in kleine stapjes, maar wel meestal binnen één levensloop. Natuurlijk kwamen er veel meer geschoolde arbeiders, omdat de leerplicht was ingevoerd en binnen de bedrijven bedrijfsopleidingen plaats vonden.

Er was wel één rigide scheidslijn. De overstap vanuit de arbeidersklasse naar de andere klassen was welhaast onmogelijk (Janssen 2004: 161). De sociale en maatschappelijke dynamiek van de industrialisering en de hiermee gepaard gaande verbetering van het onderwijs en de gezondheidszorg kon de kloof tussen arbeiders en de rest van de samenleving toch niet overbruggen.

Bij sport hoort geen sprake te zijn van standsverschil, schreef de voorzitter van Prins Hendrik in 1904 (*NTC* 27101904). Een analyse van de herkomst en het uiteindelijke beroep van spelers van het kampioenselftal uit 1916 van Willem II verschaft inzicht of via het voetbal mogelijkheden bestonden voor sociale stijging.

De onderstaande tabel toont aan dat ook bij het voetbal opwaartse mobiliteit voor 1916 vanuit de arbeidersklasse niet aan de orde was. De beroepen van de vaders van de spelers waren tenminste op het niveau van de middenklasse. Die uitkomst bevestigt de conclusie van Janssens. De enige speler uit de hoogste sociale laag was Walter van den Bergh, die in de voetsporen van zijn broers en neven stapte. Hij was ook de oudste speler, had gestudeerd en was opgenomen in de directie van een van Tilburgs grootste textiel fabrieken.

De meeste spelers waren afkomstig uit de middenklassen. Ofschoon niet van iedereen de hele loopbaan bekend is, valt op dat de meesten goed terecht zijn gekomen. Niemand is gedaald op de maatschappelijke ladder, integendeel, verschillende spelers zijn in verhouding tot het beroep van hun vader zeker opwaarts mobiel, zoals Jos van Son en Harrie van Gerwen. Pim Versluys, oorspronkelijk niet afkomstig uit Tilburg, maar via Breda, waar hij militair was, in Tilburg geland bij de firma Deprez, kreeg een baan in de top van het Nederlandse bedrijfsleven. Veel spelers zijn door de bestuursleden van Willem II gevraagd om bij de club te komen voetballen. Daarbij speelde de sociale herkomst zeker een rol.

Ook sport had dus weinig invloed op sociale mobiliteit binnen de Tilburgse samenleving, waarbij aangetekend moet worden gemaakt dat de plaatselijke topsporters, meer dan anderen in staat bleken te klimmen op de maatschappelijke ladder. De meest waarschijnlijke oorzaak hiervan moet gezocht worden in de intrinsieke kwaliteiten van de topsporter. Topsporters blinken vaak uit in ambitie, de wil om te winnen en doorzettingsvermogen. Zij kunnen beter met stress omgaan en zijn in staat zich te focussen. Allemaal eigenschappen nodig om te groeien.

Overzicht Spelers kampioensteam Willem II

Naam	Geboorte- jaar	In 1 ^e elftal	Beroep vader	Afkomstig van	Beroep (meestal aangegeven bij de huwelijksakte)
Walter van den Berg	1887	'02	Fabrikant	Willem II	Fabrikant
Louis Marsé	1895	'12	Boekhouder	Willem II	Reiziger/handelaar
Harrie van Gerwen	1889	'08	Schoenmaker	Prins Hendrik en Argus	Directeur Technisch Bureau
Pim Versluys -	'13	-	-	't Zesde, Breda	Directeur Neder- landse Droogdok- maatschappij
Harrie Mommers	1893	'09	Kleine Fabrikant	Schoolvoetbal- team Dionysius	Weefmeester, later werkzaam bij Ned. Spoorwegen in Utrecht en keuze- meester van het Nederlands Elftal
Louis Schollaert	1890	'08	Koopman	Excelsior	Goudsmid
Harrie van Asten	1893	'12	Kleermaker		Boekhouder
Jos van Son	1893	'12	Smid	Noad (Breda)	Eigenaar/Directeur Verzekeringsmaat- schappij
Antoon van Son	1895	'13	Smid	Noad (Breda)	
Martinus van Beurden	1893	'10	Winkelier	Willem II	Koopman
Jef Briaire	1894	'12	Timmerman		Werkzaam op de werkplaats van de Staatsspoorwegen

Bronnen: RHCT: *Bevolking-, geboorte- en huwelijksregisters 1880-1920*; Froklage 1996: 172;
De Willem II'er, jaargang 1953.

Conclusies

De demografische situatie in Tilburg heeft een grote rol gespeeld in de popularisering van voetbal in Tilburg. De aanwezigheid van een grote groep jongeren in de leeftijd van 10 – 20 jaar in het eerste decennium van de twintigste eeuw zorgde ervoor dat voldoende potentieel aanwezig was om nieuwe activiteiten te ontplooiën. De modernisering van Tilburg, bijvoorbeeld via de groei van het voortgezet onderwijs, zorgde voor mogelijkheden (tijd en geld) om voetbal in hoog tempo te verspreiden. De parochiepatronaten vingen jongeren die niet meer leerplichtig waren, op met voetbal. In tegenstelling tot de geldende opvatting was de sport, hoewel die relatief laat naar Tilburg kwam, ver voor Wereldoorlog I al heel populair.

Het waren relatieve buitenstaanders die het voetbal naar Tilburg brachten en verder ontwikkelden. De families Van den Bergh en Arts hebben een doorslaggevende rol gespeeld. Hun kinderen waren leerlingen van de Rijks HBS en het was niet toevallig dat in de eerste jaren van het bestaan van Willem II veel spelers juist van deze school afkomstig waren. De andere scholen voor voortgezet onderwijs werden pas later opgericht. Het populariseringsproces van het voetbal in Tilburg verliep niet als een typische trickle down. Veeleer voltrok het proces zich langs de lijnen van het diffusieproces van nieuwe producten en diensten zoals dat door Everett Rogers is beschreven (Rogers: 1962).¹¹ De *innovators* waren de oprichters van Tilburgia in 1896, ze behoorden niet tot de Tilburgse elite. De *early adoptors* waren de jongens van Van den Bergh, Arts en leerlingen van de Rijks HBS. Als *early majority* kunnen we de clubs noemen die vanaf 1904 werden opgericht, zoals Excelsior, Taxandria en Prins Hendrik. De *late majority* zijn dan de jongens van de patronaten.

De verspreiding van de voetbalvelden in Tilburg volgde de groei van de ruimtelijke structuur van de stad. Een structuur die ontstond vanuit de ruimtes tussen de oude herdgangen, waar fabrieken en kerken werden gebouwd en voetbalvelden aangelegd.

Uit de analyse van sociale herkomst en ontwikkeling van het kampioenselftal blijkt dat voetbal de kloof tussen arbeiders en de andere sociale klassen niet kon overbruggen. De meesten van de duizenden mensen die op het station van Tilburg op de komst van de duiven uit Deventer stonden te wachten, hadden vooralsnog zelf geen schijn van kans om in dat elftal te spelen.

Bronnen en Literatuur

Bronnen

<http://www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/Sportverenigingen/gids/> geraadpleegd op 26 september 2011.

Kranten.kb.nl. *Nieuwe Tilburgse Courant* 1896 – 1915.

Kranten.kb.nl. *Tilburgsche Courant* 11-10-1896. Regionaal Historisch Centrum Tilburg. Tilburg. Bevolkingsregisters, Doopregisters en Huwelijksregisters 1860 – 1920.

Literatuur

Bottenburg, M. van (1992), 'Het bruine monster en de 'king of sports'. De uiteenlopende populariteit van voetbal en cricket in Nederland, 1870 – 1930'. In: *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, jrg. 9, nr. 2, 3 – 35.

Derks, H.L.H. (1959), 'De bevolkingsontwikkeling vanaf 1809 – 1940'. In: H.F.J.M. Eerenbeemt en H.J.A.M. Schürink, *De opkomst van Tilburg als industriestad*. Tilburg - Nijmegen.

Derks, M. en M. van Budel (1990), *Sportief en katholiek. Geschiedenis van de katholieke sportbeweging in Nederland in de twintigste eeuw*.

Ebert, A.K. (2008), 'Het 'paard der democratie'. Fatsoenlijk fietsen in Nederland, 1900-1920'. In: C. Smit, *Fatsoenlijk vertier. Deugdzaam ontspanning voor arbeiders na 1870*. Amsterdam.

Froklage J. en P. Vroom (1996), *Rood- Wit en Blauw onzer vad'ren. Een eeuw Willem II 1896-1996*. Tilburg. *Geel Blauw Bloed. N.O.A.D. 90 jaar. Tilburg 1910-2000* (2008). Tilburg.

Janssens, A. (2004), "Voor een dubbeltje geboren ...". Sociale mobiliteit en sociale fluïditeit tijdens het proces van industrialisatie, Tilburg 1849 -1920'. In: *Noordbrabants Historisch jaarboek* 21, 141- 161.

Keune, A.W.M. (1959), 'De industriële productie gedurende de negentiende eeuw'. In: H.F.J.M. Eerenbeemt en H.J.A.M. Schürink, *De opkomst van Tilburg als industriestad*. Tilburg – Nijmegen.

Klinkert, W. (1995), 'Voetbal in Breda, 1890-1920'. In: *Jaarboek 'de Oranjeboom'*, nr. 48, 1 – 32.

Lucassen. L. en W. Willems (2009), 'Een terugblik'. In: L. Lucassen en W. Willems, *Waarom mensen in de stad willen wonen*. Amsterdam.

Meijs, T. (1988), *Over neutralen en katholieken: opkomst en ontwikkeling van de georganiseerde sport in Tilburg. 1896 – 1940*. Utrecht (niet-gepubliceerde doctoraalscriptie).

Miermans, C.G.M., (1955), *Voetbal in Nederland. Een onderzoek naar maatschappelijke en sportieve aspecten*. Assen.

Nielsen, S. (2002), *Sport und Grossstadt. 1870-1930. Komparative Studien zur Entstehung bürgerlicher Freizeitskultur*. Frankfurt a. M.

Pel, H. (2001), 'Het was meer dan textiel alleen'. In: C. Gorisse e.a. *Tilburg, stad met een levend verleden*. 267-320

Rogers, E. (1962), *Diffusion of innovations*. New York.

Ruiter, Gerard de (1896), 'Iets over het Football-spel'. In: *Tilburgsche Courant*, 11 oktober 1896.

Seeters, A. van en N. van de Ven (1936), *Willem II 40 jaar*. Tilburg.

Stokvis, R. (2008), 'Sport als substituuat voor religie in Nederland'. In: *Leidschrift*, jrg. 23, nummer 3 [speciaalnummer *Brood en spelen. Sport als kracht voor de samenleving*], 119-133.

Ven, N. van de, *De Willem II'er jaargang 1952 en 1953*. [

Vreeman, R. (2009), *Het verhaal van de stad. Over strategievorming in industriesteden*. Tilburg [oratie bij de installatie van R. Vreeman als lector van de Bestuursacademie Tilburg].

Woordenschat, aflevering 6, 1896

¹ Thijs Kemmeren werkt als docent aan de Fontys Economische Hogeschool Tilburg, afstudeerrichting SPECO en JCU. Hij heeft een proefschrift in voorbereiding over de geschiedenis van sport in Tilburg. Zijn promotoren zijn: prof. dr. Arnoud-Jan Bijsterveld, Universiteit van Tilburg, en prof. dr. Pascal Delheye, Katholieke Universiteit Leuven.

² C. Miermans baseerde zijn stelling op basis van zijn onderzoek naar de ontwikkeling van de georganiseerde sport in Nederland. Na Miermans hebben diverse andere auteurs deze opvatting gevolgd. Miermans kwam tot de conclusie dat het voetbal zich in Nederland, via jongens afkomstig uit de elite van het Westen van het land, pas tijdens en na Wereldoorlog I ontwikkelde tot een volkssport.

³ A.K. Ebert stelt dat de verbreding van het bezit van fietsen en de fietscultuur een typisch voorbeeld is van een trickle down- proces. De fiets, aanvankelijk alleen toegankelijk voor de gegoede burgerij, werd dankzij goedkope Amerikaanse import steeds goedkoper en daarmee een vervoermiddel voor de massa. Het voormalig luxe-product werd zo voor een belangrijk deel in het dagelijks leven gebruikt (Ebert 2008: 210).

⁴ T. Meijs maakte melding van het groot aantal voetbalclubs, hetgeen werd overgenomen door Van Bottenburg. Meijs concentreert zich in zijn scriptie verder op het georganiseerde voetbal en heeft weinig aandacht voor de clubs die niet in de NVB of BVB speelden. Ook Derks en Budel maken gebruik van dezelfde bron.

⁵ *Woordenschat*, aflevering 6, 1896: 'Friendly-game, (s p o r t), vriendschapsspel van twee partijen (cricket, football etc), waarvan de eene bepaald sterker is dan de andere, met het doel den zwakkere te oefenen.'

⁶ A. Janssens onderscheidt de volgende vijf klassen in de Tilburgse samenleving: ongeschoolde arbeiders, geschoolde arbeiders, middenklasse, lagere burgerij, hogere burgerij. In dit artikel zal ik dezelfde indeling hanteren.

⁷ De *Tilburgsche Courant* was de krant van uitgever N. Luijten, het bedrijf waar Antoine Arts werkte voordat hij zijn eigen krant, *Nieuwe Tilburgse Courier*, oprichtte. In dit artikel legt Gerard de Ruiter de spelregels van het voetbal uit aan de Tilburgse bevolking.

⁸ De familie Arts was afkomstig uit Arnhem. De opvattingen die de familie via de NTC ventileerde, strookten niet met die van de traditionele elite van Tilburg. De fabrikantenfamilie Van den Bergh was afkomstig uit Dordrecht en Nederlands Hervormd; de familie Deen was Joods; Gerard de Ruiter, de broers Schreinemacher en de familie Ambagtsheer waren werkzaam bij de Staatspoorwegen; mulat Constant Cremer woonde bij een lid van de familie Ambagtsheer, namelijk zijn tante Nicoline Ambagtsheer-Cremer. Naar alle waarschijnlijkheid is Constant Cremer de eerste neger/mulat die in Nederland voetbalde. Hij werd de 'nikker' genoemd.

⁹ Naud van der Ven schreef in 1953 in het clubblad van Willem II een serie over de spelers die in 1916 landskampioen werden. Het archief van de club is aanwezig in het Koning Willem II Stadion. Archivaris van de club, Henk Verhoeven, was zeer bereid de benodigde nummers op te zoeken.

¹⁰ Het aanbieden en drinken van erewijn was een oude traditie afkomstig van de gilden, die voorafgaande aan bijvoorbeeld schutterswedstrijden eerst wijn dronken. Een andere traditie die afkomstig is van de gilden, was dat na afloop van de wedstrijd bestuur en spelers van de tegenpartij werden uitgenodigd voor een diner. Die gewoonte is bij Willem II tot in de jaren zestig blijven bestaan.

¹¹ Rogers onderscheidt vijf adoptie categorieën: innovators, early adopters, early majority, late majority en de laggards. Hij definieert een adoptie categorie als een classificatie binnen een social system. De karakterstructuren van de categorieën zijn heel verschillend, net als hun rol binnen het diffusieproces. Zo zijn de innovators bereid om risico's te nemen, qua leeftijd relatief jong en afkomstig uit de hogere sociale klassen. De early adopters zijn de opinieleiders in het systeem ten opzichte van de andere adoptie categorieën. Zij hebben een hogere sociale status dan de andere categorieën en spelen een centrale rol in de verspreiding van nieuwe producten en diensten. De early majority heeft een gemiddelde sociale status, wacht langer af en heeft contact met de early adopters. De late majority heeft weinig contact met de early adopters en is vaak cynisch ten opzichte van het nieuwe product.

Kandidatuur Amsterdam 1992 onder een strakke overheidsregie

Jan Rijpstra¹

Dit artikel is een onderdeel van mijn promotieonderzoek naar de rol van het Nederlandse Parlement in de ontwikkeling van het sportbeleid tussen 1814 en 1994. In het onderstaande artikel wordt beschreven hoe de rijksoverheid de teugels strak in handen neemt bij de kandidatuur van Amsterdam 1992. Tegelijkertijd kan worden geconcludeerd dat de Tweede Kamer geen rol van betekenis speelde.

De kandidatuur van Amsterdam 1992

Het was IOC-president Samaranch, afkomstig uit Barcelona, die tijdens zijn bezoek aan Nederland in 1983 aangaf dat het goed zou zijn dat een stad uit Nederland zich ook kandidaat zou stellen voor de organisatie van de Olympische Spelen in 1992 (De Heer 2000: 256). Het NOC-bestuur, onder leiding van vice-voorzitter Anneke le Coultre, was enthousiast en het bracht begin 1984 een onderzoeksrapport uit waarvan de conclusie luidde 'dat het houden van de Spelen in Amsterdam/Almere of Rotterdam haalbaar was' (IWOS 92, 1984: 3). Toenmalig WVC-staatssecretaris Van der Reijden was overdonderd toen Le Coultre hem dit meedeelde en hem vertelde dat hierover al contact met minister-president Ruud Lubbers was geweest (Van der Reijden 2006: 177). Vanuit een politiek perspectief was het niet verwonderlijk dat er steun in het kabinet (CDA-VVD) voor een mogelijke kandidatuur was, gezien de sterke VVD-inbreng in het NOC (Van der Reijden 2006: 177).

Duidelijk was dat het NOC zijn plannen niet zonder steun van de rijksoverheid kon realiseren, met als gevolg dat het NOC en staatssecretaris Van der Reijden op 5 maart 1984 een 'Adviesgroep Olympische Spelen' instelden onder leiding van Shell-topman Gerrit Wagner. Deze adviescommissie kreeg als opdracht dat 'zowel aan de Nederlandse Regering als aan het Nederlands Olympisch Comité advies uit gebracht zou worden over de al of niet wenselijkheid van een Nederlandse kandidatuur als gastland voor de Olympische Zomerspelen van 1992 en in geval van een positief advies, op naam van welke van de steden, die zich hiervoor hadden aangemeld, de kandidatuur zou dienen te worden gesteld omdat het

IOC-charter dit zo voorschreef' (IWOS 92, 1984: 3). De conclusie van de Adviescommissie luidde dat Nederland in staat was om de Spelen te organiseren en dat er meer opbrengsten dan kosten voor Nederland zouden zijn. Op basis daarvan gaf ze het advies aan de Regering en het NOC om zich in juli 1984 in Los Angeles officieel kandidaat te stellen (IWOS 92, 1984: 6). Voor wat betreft de keuze van de stad kwam de Adviescommissie tot het oordeel dat Amsterdam en Rotterdam, die zich beide kandidaat hadden gesteld, elkaar weinig ontliepen 'maar dat de grote internationale bekendheid van Amsterdam en zijn toeristische reputatie in de gehele wereld de doorslag gaven' om Amsterdam als stad aan te wijzen voor de organisatie van de Olympische Zomer Spelen in 1992 (IWOS 92, 1984: 7).

Naast de Adviesgroep stelde de Ministerraad op 9 maart 1984 een Interdepartementale Werkgroep in, die als opdracht meekreeg om de Adviesgroep van Wagner van informatie te voorzien en, nadat de Adviescommissie haar conclusies had getrokken, een regeringsstandpunt voor te bereiden. In deze Interdepartementale Werkgroep (IW), die onder leiding van de secretaris-generaal van WVC stond, waren de 12 departementen vertegenwoordigd (IWOS 92, 1984:1).

De IW vergaderde op 15 maart, 23 maart, 30 maart en 26 april 1984. De Adviesgroep Olympische Spelen van Wagner bracht op 26 april 1984 haar bevindingen naar buiten, waarna de IW op 3 mei 1984 een concept-regeringsstandpunt formuleerde. De conclusies en aanbevelingen van de IW laten geen unanimitieit zien:

'Een meerderheid van de IW kan zich met dit advies [van de Adviescommissie Olympische Spelen] verenigen. Ook zij vindt dat Nederland over voldoende mogelijkheden beschikt (dan wel in 1992 kan beschikken) om de Spelen te organiseren' (IWOS 92, 1984: 51).

De departementen van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) en Financiën stemden niet in met het positieve advies van de Adviescommissie Olympische Spelen. Hun overwegingen waren gelegen in het feit dat zij zich niet konden vinden in de aanname dat de gevraagde overheidsga-

rantie kon worden terugverdiend. In de berekening van de IWOS waren de kosten begroot op 1.7 miljard gulden en de te verwachten opbrengsten op 1.45 miljard gulden (IWOS 92, 1984: 63). De kosten voor de rijksoverheid werden door de IW op 250 miljoen gulden geraamd, maar dat bedrag zou kunnen oplopen tot 450 miljoen in verband met andere kosten, bijvoorbeeld voor handhaving openbare orde en veiligheid. Naar de mening van beide departementen zouden de spin off-effecten uiterst onzeker zijn. Het Rijk zou in hun ogen niet-overzienbare verplichtingen kunnen aangaan, waarvan de budgettaire gevolgen groot konden zijn (IWOS 92, 1984: 55).

Rol van de Tweede Kamer

Bij een zo groot project zou het logisch zijn de Tweede Kamer in een zo vroeg mogelijk stadium te betrekken. De gang van zaken was een andere. Het was het Tweede-Kamerlid Schutte van de GPV die op donderdag 15 maart 1984 mondelinge vragen stelde aan de staatssecretaris van WVC over de financiële risico's van de organisatie van de Olympische Zomerspelen in Nederland (Handelingen TK 15 maart 1984: 3789). Schutte stelde zijn vragen naar aanleiding van een bericht in *NRC Handelsblad* van 6 maart 1984, waarin werd verwezen naar een opmerking van de staatssecretaris over waarborgen van de regering voor de organisatie van de Olympische Spelen in Nederland. Schutte betoogde dat de Olympische Spelen financieel gezien nogal eens op een fiasco uitliepen. Schutte

wilde van de staatssecretaris van WVC horen hoe het nu precies zat. Staatssecretaris Van der Reijden ging in zijn antwoord in op het in gang gezette proces zoals hier boven reeds beschreven. Ook gaf hij aan dat het Rijk garanties zou moeten afgeven om het evenement mogelijk te maken. Hij verwees in dit kader naar de op 15 maart ingestelde Interdepartementale Werkgroep, die zich verder over de financiën zou buigen en een advies aan de regering zou geven.

Zoals gemeld bood de IWOS 92 op 3 mei 1984 haar Nota aan. Vervolgens werd die op 15 juni 1984 in de Ministerraad besproken. Dat hier ruim een maand tussen zat, had te maken met de formele gang van zaken van het inbrengen van Nota's in de Ministerraad. Verschillende voorfasen, zoals die van de Onderraad, moesten worden gepasseerd voordat er een finale besluitvorming in de Ministerraad kon plaatsvinden. In de vergadering van de Ministerraad van 15 juni 1984 werd besloten dat als Amsterdam door het IOC werd gekozen en er een exploitatietekort zou ontstaan, de overheid dit tekort zou afdekken tot een maximum van 250 miljoen gulden (TK 18 426 nr.1). Staatssecretaris Van der Reijden stuurde op 16 juni 1984 het besluit naar de Kamer, evenals de Nota van de IWOS 92.

Vanaf dat moment werd er hard gewerkt. Voor 1 juli 1985 moest een commissie, bestaande uit vertegenwoordigers van het ministerie van WVC, het NOC en de gemeente Amsterdam, een definitieve opzet voor de infrastructuur en de organisatie van de Spelen in Nederland maken. Een tweede commissie, bestaande uit vertegenwoordigers van de meest betrokken departementen, het bedrijfsleven en de gemeente Amsterdam, moest inzicht geven in de financiële consequenties voor de overheid en dat eveneens voor 1 juli 1985.

Tien dagen voor het verschijnen van de brief van 16 juni aan de Kamer sprak, in de marge van een uitgebreide commissie-vergadering over het sportbeleid, CDA-er Hennekam zijn steun aan Amsterdam als kandidaat-stad uit (UCV 105, Vaste commissie voor Welzijn en Cultuur; 6 juni 1984). Kamerlid Keja van de VVD vroeg of de staatssecretaris er rekening mee had gehouden dat naast de Olympische Spelen ook de Paralympische Spelen georganiseerd moesten worden. Hij verwees naar de situatie van de Spelen in Los Angeles, waar het zwemmen voor gehandicapten niet doorging, omdat men het commercieel niet rond kon krijgen (UCV 105 1984: 10). Voor het overige werd er

geen aandacht besteed aan de mogelijke komst van de Spelen naar Amsterdam. Ook over het besluit van het Kabinet op 15 juni om onder voorwaarden akkoord te gaan met de kandidatuur van Amsterdam voor de Olympische Spelen in 1992 en een garantie te geven voor het afdekken van een mogelijk exploitatietekort, werd door de Tweede Kamer geen debat gevoerd.

Financieel-economische werkgroep

Op 25 oktober 1984 stuurde staatssecretaris Van der Reijden een tweede brief naar de Kamer. Daarin werd melding gemaakt van het besluit van het Kabinet om een financieel-economische werkgroep in te stellen en een Raad van Beheer, met een drietal subcommissies. Tevens deelde het Kabinet mee 2 miljoen gulden beschikbaar te stellen voor de voorbereiding van de organisatie van de Nederlandse kandidatuur (TK 1984-1985: 18 426 nr.2).

De financieel-economische werkgroep, met daarin vertegenwoordigd de daarvoor in aanmerking komende departementen, zou onder het voorzitterschap van de secretaris-generaal van het departement van WVC vallen en was in eerste instantie een rijksaangelegenheid. Amsterdam en het bedrijfsleven zouden echter bij de werkzaamheden worden betrokken. Voor het voorzitterschap van de Raad van Beheer werd naar een neutrale en competente persoonlijkheid gezocht die nationale bekendheid had. Hij moest het vertrouwen hebben van de regering, de gemeente Amsterdam en het bedrijfsleven. De heer Max Geldens werd voorzitter van de Raad van Beheer. Geldens was afkomstig uit management en adviesbureau McKinsey & Company. De directeur van de Stichting Olympische Spelen Amsterdam 1992 werd Krijn Reitsma, eveneens afkomstig van McKinsey.

Een drietal subcommissies moesten onder de Raad van Beheer vallen:

een 'subcommissie 1985': deze zou uiterlijk in mei 1985 een voorstel aan de ministerraad en de gemeente Amsterdam moeten doen, waarna de financieel-economische werkgroep voor 1 juli 1985 via de staatssecretaris van WVC hierover een advies aan de ministerraad moest uitbrengen;

een 'subcommissie 1986': deze zou nadat de ministerraad akkoord was gegaan met de Nederlandse kandidatuur op naam van Amsterdam, dit voorstel aan het IOC zou aanbieden.

een 'subcommissie 1992': zij werd verantwoordelijk voor de uiteindelijke organisatie van de Olympische Spelen 1992.

De voorbereidingskosten tot medio 1986 werden op circa 6.5 miljoen gulden geraamd, waarbij het ministerie van WVC 1.250.000 gulden en het ministerie van Economische Zaken 750.000 gulden beschikbaar stelde. De overige 4.5 miljoen gulden moesten, en dat was een voorwaarde voor het verstekken van de 2 miljoen gulden van het Rijk, door de gemeente Amsterdam, het bedrijfsleven en de sportwereld worden opgebracht. Dat het ministerie van WVC de touwtjes strak in handen nam, bleek ook uit de passage uit de brief waarin de Staatssecretaris van WVC schreef dat 'uiteraard de Interdepartementale Werkgroep Olympische Spelen 1992 zal blijven bestaan als interdepartementaal coördinatie-orgaan met een klankbord functie.' De financieel-economische werkgroep, eveneens onder voorzitterschap van de secretaris-generaal van WVC kreeg in feite de gehele controle:

'De financieel-economische werkgroep zal door vroegtijdige contacten met de subcommissies reeds voorbereidende werkzaamheden dienen te verrichten. Tevens zal zij adviseren over de voorbereidingskosten en coördineren ten aanzien van de financiële betrokkenheid van het Rijk bij de organisatie. Na het verkrijgen van de nominatie zal de werkgroep bovendien een financiële controle-functie verkrijgen in verband met de garantiestelling van de zijde van de overheid.' (TK 1984-1985, 18 426, nr. 2).

Inmiddels waren er in 1986 verkiezingen voor de Tweede Kamer geweest, trad het kabinet Lubbers II aan en werd staatssecretaris Van der Reijden opgevolgd door Dick Dees (VVD).

Een jaar later stemde het IOC over de kandidaten voor de organisatie van de Spelen in 1992.

Amsterdam werd het niet. Al in de eerste stemmingsronde op 17 oktober 1987 viel Amsterdam, dat slechts vijf stemmen kreeg, af. Barcelona werd als stad voor 1992 gekozen.

Op verzoek van de Tweede Kamer informeerde staatssecretaris Dees in zijn brief van 10 februari 1987 de Kamer over de uitkomsten van de stemming en de gevolgen voor het Nederlandse evenementen- en accommodatiebeleid (Tweede Kamer 1986-1987: 18 426 nr. 3). Dees was duidelijk over de toekomst: 'Nu de Olympische Spelen niet aan Amsterdam zijn toegewezen vervalt dan ook de financiering.' Immers de financiële middelen ten behoeve van de vele investeringen in accommodaties zouden vrijwel uitsluitend afkomstig zijn uit de opbrengsten van de Olympische Spelen.

Na afloop van de slotpresentatie op 16 oktober 1986 van Amsterdam 1992 stonden premier Ruud Lubbers (links) en Amsterdams burgemeester Ed van Thijn de pers te woord. Foto: Cor Smulders. ANP Historisch Archief.

In het kort kwam de brief van Dees erop neer dat aan alle initiatieven van het Rijk een einde was gekomen en dat 'het niet in mijn voornemen ligt, gegeven deze situatie, nadere initiatieven ter zake van "Olympische" accommodaties te nemen'. Daartoe waren de beheerders van de betrokken accommodaties zelf heel wel in staat, aldus Dees.

Weinig discussie

Op 11 mei 1987 sprak de Tweede Kamer in een Uitgebreide Commissie Vergadering (UCV) over bovenstaande brief, over de nota Sportgezondheidszorg en de nota Evaluatie SNS (Stichting Nationale Sporttotalisator) (UCV 68: 11 mei 1987). De Kamerleden besteedden zeer weinig woorden aan de brief. Worrell (PvdA):

'Mijn fractie onderschrijft het oordeel van de regering, dat het, gegeven het feit dat de Olympische Spelen 1992 niet in Amsterdam plaatsvinden, niet in het voornemen van de regering ligt om nadere initiatieven te nemen als het gaat om Olympische accommodaties. Vooralsnog zien wij ook geen mogelijkheden om uit andere fondsen geweldig

veel extra middelen te realloceren om hiermee aan de gang te kunnen gaan.' (UCV 68 1987: 68-5). Hennekam (CDA) '...Hoe het ook zij, het beleid van voor de Olympische kandidatuur wordt dus hernomen. Het leven, inclusief het sportleven, hervindt zijn normale en voor Amsterdam dus beperkte loop. Wat ons betreft is het aan de politici en bestuurders hier en wellicht in Amsterdam en Rotterdam van het jaar 2000 of later om desgewenst dan nog eens te bezien of een poging gewaagd moet worden de Olympische Spelen binnen onze landsgrenzen te krijgen. Voor vandaag kunnen wij de boeken op dat punt sluiten.' (UCV 68 1987: 68-7).

De Kamerleden Eisma (D66) en Keja (VVD) waren de enigen die in hun bijdragen dieper ingingen op de brief van de staatssecretaris. Voor Eisma ging het niet alleen om de Olympische Spelen, maar ook om het alsnog benutten van al die zaken, samenhangende met alle organisatorische en financiële inspanningen, die behoorden bij de poging om de Olympische Spelen 1992 naar Nederland te krijgen. Hij constateerde dat er elan in Nederland was ontstaan en vroeg zich af wat je daar nu mee deed. Eisma was teleurgesteld over de brief van de staatssecretaris en hij citeerde hieruit:

'Het was onze bedoeling geweest om datgene wat was opgebouwd aan organisatiestructuur en geplande sportfaciliteiten nog zoveel mogelijk ten goede te doen komen aan de topsport in Nederland.' (UCV 68 1987: 68-13).

Eisma had graag gezien welke accommodaties in Nederland in aanmerking zouden kunnen komen voor internationale wedstrijden, omdat de eisen van de internationale federaties lager waren dan die van het IOC. Eisma deed zijn uitspraak, omdat hij vond dat er meer wereldkampioenschappen naar Nederland zouden moeten komen. Hij deed de suggestie aan de staatssecretaris om met een topsportaccommodatieplan te komen. De D66-er dacht hierbij aan roei- en andere watersportfaciliteiten en aan een indooratletiekaccommodatie. Hij zag een samenwerking tussen overheden, sport en bedrijfsleven voor zich waarbij het ministerie van WVC coördinerend en initiërend zou kunnen zijn. Eisma vroeg de staatssecretaris om het op handen zijnde evaluatierapport over de mogelijke organisatie van de Olympische Spelen in Amsterdam naar de Kamer te sturen, zodat er later over gediscussieerd kon worden (UCV 68 1987: 68-13 en 14).

VVD-er Keja vond de brief van de staatssecretaris ook

wat teleurstellend en trok de conclusie dat er weer op de oude voet werd verdergegaan, zodat er slechts incidenteel bekeken werd of de realisatie van een grote accommodatie mogelijk zou zijn. Keja stelde dat er tijdens het Olympische project veel ervaring door het gemeentebestuur van Amsterdam en het NOC was opgedaan en die ervaring, aldus Keja, kon toch niet zomaar in de prullenbak gegooid worden? Hij sloot zich verder aan bij de woorden van Eisma (UCV 68 1987:68-16).

Staatssecretaris Dees stelde in zijn betoog dat de kandidatuur van Amsterdam had aangetoond dat er bij de topsport een goede samenwerking mogelijk was tussen de sportwereld, het bedrijfsleven, de verschillende overheden en de media. Ook ging hij in op het 'elan' waar Eisma mee was gekomen. Dees gaf aan dat er in 1986 dertien wereld- en Europese kampioenschappen in Nederland waren georganiseerd, waarmee hij wilde zeggen dat het wel meeviel met de beperkingen aan topsportaccommodaties. Maar hij deed de toezegging dat de overheid daar waar er knelpunten in Nederlandse accommodaties waren, zou bekijken in welke mate een extra bijdrage gegeven kon worden (UCV 68 1987:68-21).

Eindverslag Stichting Olympische Spelen Amsterdam 1992

Het eindverslag van de Stichting Olympische Spelen Amsterdam 1992 kwam in mei 1987 gereed. Staatssecretaris Dees stuurde de Kamer dit eindverslag toe. Tussen de oprichting van de Stichting op 1 november 1984 en haar ontbinding in 1987 bedroegen de kosten 17.58 miljoen gulden. De kosten van de Stichting werden als volgt gefinancierd:

Rijksoverheid	4.752.000
Gemeente Amsterdam	2.877.000
Comité Fondsenwerving	8.350.000
Donateursactie/Loterij	663.000
Merchandising	916.000
Overige	28.000

Niet inbegrepen waren de kosten van de presentatie van de kandidatuur van Amsterdam in 1984 in Los Angeles, noch de kosten van de werkzaamheden en de materiële bijdragen van vele organisaties en instellingen. Ook de voorbereidingen van alle werkzaamheden tussen 1982 en medio 1984 door of onder leiding van het NOC, de gemeenten Amsterdam en Rotterdam, de rijksoverheid en de Commissie Wagner, waren niet

meegeteld (*Eindverslag*: 33).

Van de zes conclusies uit het *Eindverslag* volgen hieronder de meest in het oog springende:

1. 'Nederland kan zeer wel grootschalige internationale evenementen verwerven. Daartoe zijn een duidelijke nationale doelstelling, een goede organisatie en een adequate juridische vorm vereist' (Stichting OS Amsterdam 1992: 43).

Met name de goede samenwerking tussen sportorganisaties, overheid, bedrijfsleven, omroep en vele andere particulieren en de bestuurders en medewerkers die over internationale ervaring en talenkennis beschikten, droegen hieraan bij. Ook de onafhankelijkheid van de Stichting werd als een belangrijk gegeven gezien.

2. 'Een doelbewuste en gerichte strategie vormt een essentiële voorwaarden voor het succes. De ontwikkeling en een succesvolle uitwerking daarvan vereisen evenwel nauwe relaties met de internationale organisaties, waarvan de leden of organen de relevante beslissingen nemen.' (Stichting OS Amsterdam 1992: 43 en 44).

Men constateerde dat er slechts een beperkt aantal Nederlandse sportbestuurders zitting had in het bestuur van de internationale sportfederaties. Nederland had één IOC-lid, de heer Kerdel, maar die kon door ziekte geen rol van betekenis spelen. De eventuele benoeming of herbenoeming van Nederlanders in het IOC zou actief ondersteund moeten worden en vroegtijdig voorbereid.

'Een aanzienlijk deel van de medewerkers en middelen van de Stichting zijn ingezet om een breed draagvlak in Amsterdam, en Nederland te krijgen. Een breed draagvlak is noodzakelijk voor het welslagen van de voorbereidende fase en een eventuele uitvoering, maar geen garantie voor spontane en actieve steunverlening en voorkomt evenmin acties van kleine groepen tegenstanders. Een actieve en kritisch positieve houding van de media is onontbeerlijk' (Stichting OS Amsterdam 1992: 44 en 45).

De tegenstanders waren met name gegroepeerd rondom Saar Boerlage met de beweging 'N'Olympics', die met een agressieve bejegening van IOC-leden, zoals het sturen van marihuana in een envelop, en het bespuwen en uitschelden van IOC-leden en hun partners, veel negatieve publiciteit genereerden (Van der Reijden

2006: 187-191). De Nederlandse samenleving was positief. Uit een enquête uit 1986 bleek dat 88% van de ondervraagden zich een voorstander verklaarde om de Olympische Spelen naar Nederland te halen (Stichting OS Amsterdam 1992: 45).

3. 'Voor het verwerven van grootschalige internationale projecten, zoals de Olympische Spelen, moet in een zo vroeg mogelijk stadium begonnen worden met zowel planning als promotie. Dit vereist een snelle en onvoorwaardelijke besluitvorming op een vroeg tijdstip' (Stichting OS Amsterdam 1992: 46).

Gewaakt moet worden voor een te gedetailleerde planning in de beginfase, dat vertraagt de besluitvorming. Een op hoofdpunten weldoordacht plan was voor het IOC reeds voldoende geweest, omdat na de nominatie, zo leerden de ervaringen met Montreal (1976), Moskou (1980) en Los Angeles (1984), plannen weer werden gewijzigd. Tevens was het gewenst, om voor de verwerving van internationale prestigieuze en grootschalige projecten, een snelle en onvoorwaardelijke besluitvorming in een vroeg stadium en op hoofdpunten tot stand te brengen (Stichting OS Amsterdam 1992: 47).

De Tweede Kamer liet de mogelijkheid voorbijgaan om over het *Eindverslag* van de Stichting Olympische Spelen Amsterdam 1992 een hoorzitting en een slotdebat te houden, ook al was het naar de Kamer verzonden. Oud-staatssecretaris Joop van der Reijden merkte hierover op:

'Opvallend is dat nooit serieus in detail is nagegaan waar de kleine 25 miljoen gulden die het project uiteindelijk heeft gekost, aan is besteed en wat de maatschappelijke opbrengst van de activiteiten is geweest' (Van der Reijden 2006: 191).

Slotopmerkingen

Organisatorisch was er vanaf 1983 sprake van een strakke procedure en een duidelijke regie vanuit de rijksoverheid. Politiek gezien had de Tweede Kamer in een eerder stadium bij de procedure betrokken kunnen worden, maar ze had ook zelf het initiatief kunnen nemen voor periodiek overleg met de regering of andere betrokkenen.

Ten aanzien van de politieke bemoeienis voor een mogelijke kandidatuur van een Nederlandse stad in 2028 of verder zou mijn voorkeur uitgaan naar een commissie vanuit de Tweede Kamer, die de

Olympische Spelen als een zogenaamd 'Groot Project' gaat aanmerken. Daardoor kan er met regelmaat gesproken worden over de voortgang en de consequenties, ook op het financiële vlak. Deze commissie zou in de aanloop naar 2016, wanneer het besluit valt of er een bid uitgebracht gaat worden, nu al ingesteld moeten worden. Hiermee kan ook het draagvlak worden vergroot. Mocht het IOC een Nederlandse stad kiezen, dan kan de Tweede-Kamercommissie blijven bestaan, de voortgang tot de Spelen volgen en bespreken. Eenzelfde procedure werd, op initiatief van de Tweede Kamer, ook gevolgd in de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van het Europees Kampioenschap Voetbal 2000.

Literatuur

- Heer, Wim de (2000). *Sportbeleidsontwikkeling 1945-2000*. De Vrieseborch, Haarlem.
- Van der Reijden (2006). *Van Leids laken tot Gooise matras*. Uitgeverij Aspekt, Soesterberg.
- Interdepartementale werkgroep Olympische Spelen 1992 (1984). *Nota Olympische Spelen 1992*. Rijswijk.
- Stichting Olympische Spelen Amsterdam 1992. *Eindverslag 1984-1987*. Amsterdam.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal. *Handelingen 1983-1987*. 's Gravenhage.

¹ Jan Rijpstra (1955) was lid van de Tweede Kamer van 1994 tot 2005 en burgemeester van Tynaarlo van 2005 tot 2008. Hij bekleedde en bekleedt diverse bestuursfuncties bij sportorganisaties en is momenteel voorzitter van de in 2012 jubilerende Koninklijke Vereniging van Leraren Lichamelijke Opvoeding (KVLO), die in dat jaar haar 150-jarig bestaan viert. Hij is bezig met de afronding van zijn proefschrift over de rol van het Nederlandse parlement in de ontwikkeling van het sportbeleid tussen 1814 en 1994.

De sportcanon. Een sportgeschiedenis van Nederland

Pieter Breuker¹

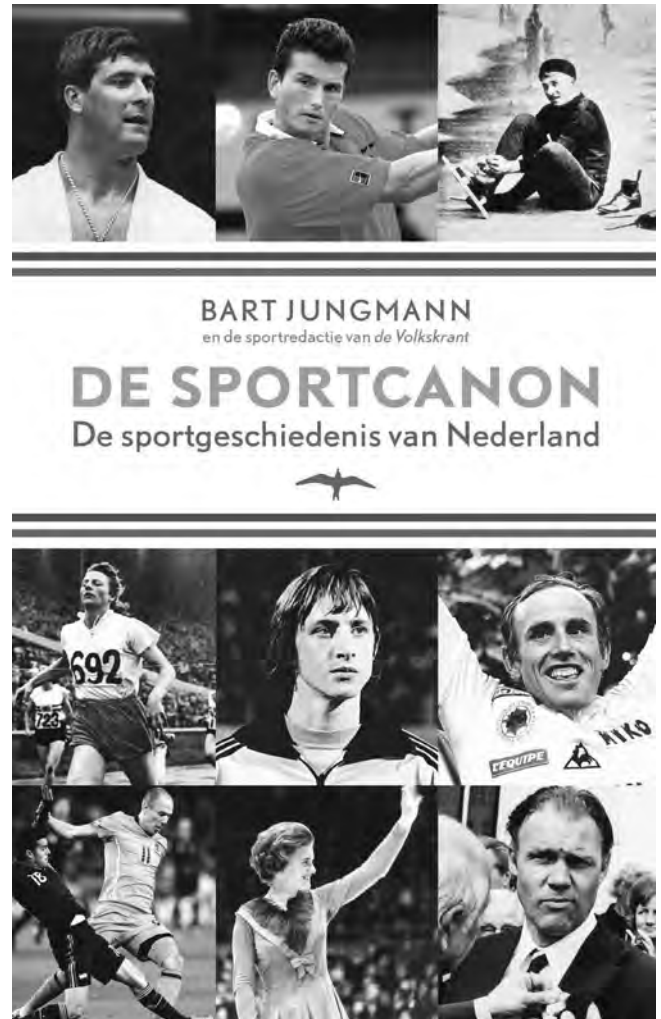
1. Inleiding

Begin 2011 verscheen: Bart Jungmann e.a. (red.). *De sportcanon. De sportgeschiedenis van Nederland*. Thomas Rap. Amsterdam, 2011. Weliswaar heb ik al eerder in dit blad over *De sportcanon* geschreven, maar dat stuk was nog gebaseerd op de voorgenomen opzet van het boek en op de prepublicatie van maar drie van de vijfendertig hoofdstukken.² Nu *De sportcanon* er ligt, is het tijd voor een meer definitieve beoordeling. Ik behandel daarin een groot aantal aspecten. Dit artikel draagt bewust de sporen van de oervorm: een mondelinge presentatie op de Dag van het Sportonderzoek 2011. Het is gesteld in een directe stijl, waarbij de vele onderwerpen vaak puntsgewijze aan de orde komen. Ik hoop dat dit artikel mag bijdragen aan een verdere discussie over opzet en uitwerking van een sporthistorische canon. Het gaat om een belangrijk onderwerp. Tot nog toe is het opvallend stil gebleven.³

2. De titel

Op de vooromslag van *De sportcanon* prijkt als titel: *De sportcanon. De sportgeschiedenis van Nederland*. Die titel - toch de kortst mogelijke samenvatting van een boek - bevat twee opvallende elementen: 'de sportcanon' en 'de sportgeschiedenis van Nederland'. Allereerst zou het beter zijn geweest 'sport' te vervangen door 'sportgeschiedenis'. Daar gaat het hier immers om. In feite wordt de hoofdtitel ook al gecorrigeerd in de ondertitel, al is die vreemd genoeg niet meer op de titelpagina zelf te vinden. En het begrip 'sport' is uiteraard veel ruimer dan sportgeschiedenis, of juist nog: bij 'sport' denk je juist niet aan 'sportgeschiedenis'.

Dan is de ondertitel nogal pretentieuze: *de sportgeschiedenis van Nederland*. *De geschiedenis* (van welk onderwerp dan ook) bestaat niet, het is altijd *een geschiedenis*. Geschiedschrijving, hoe goed ook, is per definitie subjectief, vertoont lacunes, fouten zelfs. De noodzaak tot een bescheidener titel is in dit geval des te dwingerder, omdat *De sportcanon* de eerste in zijn soort is. Bovenstaande problemen waren gemakkelijk op te lossen geweest als de redactie bijvoorbeeld tot titel had gekozen: *Canon van de Nederlandse sportgeschiedenis*.

3. De sportcanon op het eerste gezicht

- Het boek bevat 35 zelfstandige hoofdstukken**, in de gangbare canonterminologie 'vensters' geheten. Een venster is volgens de samenstellers 'een vergezicht op Nederlandse sportbeoefening' (p. 12).'
- Verspreid over die 35 vensters zijn **zeven verbindende stukken** opgenomen en een hoofdstuk dat aan de eigenlijke canon voorafgaat: 'Nederlandse volksvermaken vóór de opkomst van de moderne sport';
- De sportcanon* is geschreven door **een groot aantal auteurs (25 – van wie 23 mannen)**, bijna allemaal met een (sport-)journalistieke achtergrond. De kern daarvan wordt gevormd door medewerkers van *de Volkskrant*;

- d. De periode van beschrijving betreft de jaren ± 1880 - 2010**, met een afzonderlijk en tegelijk afsluitend hoofdstuk over de Olympische Spelen van 2028, gesitueerd in Nederland;
- e. De sportcanon is fraai uitgegeven.** Het boek heeft een harde koft, met vele, royaal uitgevoerde zwart-wit foto's, een persoonsregister en het telt maar liefst 445 pagina's.

4. De sportcanon nader bekeken

a. De vensters zijn in drie categorieën ingedeeld: 'sporters', 'wedstrijden of toernooien' en 'ontwikkelingen'. De eerste categorie wordt zo toegelicht: 'Eerst en vooral moest er ruim baan worden gemaakt voor de sporters die afzonderlijk als vliegwiel van die groeiende populariteit [van sport in de maatschappij] functioneerden: van Jaap Eden tot Johan Crujff, van Karel Lotsy tot Rinus Michels.' (p. 11) Impliciet wordt op deze wijze duidelijk dat het bij 'sporters' ook om anderen dan 'pure' sporters gaat.

De tweede categorie omschrijven de samenstellers als volgt: 'Daarnaast wilden we de wedstrijden of toernooien naar voren halen die opvallende trillingen in die historische lijn veroorzaakten. Van de Olympische Spelen in 1956, waarvan de Nederlandse delegatie op het laatste moment werd teruggetrokken, tot de Spelen van 2000, waarin Nederland zich een topsportland mocht wanen. Van de Watersnoodwedstrijd, die de aanzet gaf tot professioneel voetbal, tot de Tour de Dopage, die een van de grootste evenementen naar de afgrond voerde.' (p. 11)

En de derde categorie krijgt deze omschrijving: 'En dan waren er nog de ontwikkelingen die niet meteen te herleiden zijn tot een persoon of datum. Zo moest er een vorm worden gevonden voor de rol die de televisie

speelde bij de popularisering van sport. En het verenigingsleven, nog altijd het fundament van de sportbeoefening, mocht evenmin over het hoofd worden gezien.' (p. 11)

Commentaar

Van de vijftien vensters over 'sporters' gaan maar zeven over personen die hun bekendheid alleen aan hun uitzonderlijke sportieve prestaties hebben te danken, concreet: Jaap Eden, Rie Mastenbroek, Fanny Blankers-Koen, Sjoukje Dijkstra, Joop Zoetemelk, Richard Krajicek en Esther Vergeer. Vier ervan danken hun roem aan hun sportieve prestaties én aan andere, (vaak bestuurlijke) activiteiten op sportgebied: Charles Pahud de Mortanges (ook bestuurder), Max Euwe (ook bestuurder), Anton Geesink (ook bestuurder) en Johan Crujff (ook trainer). Ook nog eens vier zijn opgenomen om uitsluitend andere dan sportieve prestaties, namelijk Pim Mulier (bestuurder), Karel Lotsy (bestuurder), Joris van den Bergh (journalist) en Rinus Michels (trainer). Goed beschouwd zou de term 'sporticonen' beter zijn geweest, zoals *de Volkskrant* die indertijd zelf hanteerde.⁴

Op een meer impliciete wijze blijkt ook nog dat de redactie kennelijk moeite had voor pure sporters te kiezen. Er is in de loop van de 130 jaar geschiedschrijving een dubbele verschuiving:

a. de pure sporter maakt steeds meer plaats voor de sporter met ook andere kwaliteiten of met alleen maar andere kwaliteiten, dus liever een sporter/bestuurder als Max Euwe dan 'alleen maar' een zwemster als Rie Mastenbroek.

b. gaandeweg de canon moeten 'sporters' steeds meer ruimte overlaten aan de beide andere hoofdcategorieën: 'wedstrijden en toernooien' en 'ontwikkelingen'. Het boek bevat in totaal vijftien vensters over 'spor-

Bij de presentatie op 21 februari 2011 van *De sportcanon* kregen de sporters toch weer de meeste aandacht. Vlnr: Reinier Paping, Rob Rensenbrink, Ard Schenk, Hennie Kuiper, Ron Zwerver, Sjoukje Dijkstra en Minke Booij.

ters'. In de eerste achttien vensters van het boek gaan tien over sporters, in de laatste zeventien nog maar vijf. Een mogelijke verklaring voor die verschuiving zou kunnen zijn dat het lastig is een venster over een pure sporter te verbinden aan een belangrijk uitgangspunt van de canon, namelijk het beschrijven van sport in zijn maatschappelijke context. Bij een sporter gaat het al snel om het individu, de heroïek, de bijzondere prestaties.⁵

b. De redactie kiest dus voor 'de maatschappelijke context' van sport. In haar 'Verantwoording' (p. 11) schrijft ze 'dat *de Sportcanon* het historische verhaal zou vertellen over de groeiende betekenis van sport in de samenleving'. Dat lijkt me een uitstekende keuze. Sport is al lang een bij uitstek ook maatschappelijk verschijnsel.

c. In *De sportcanon* is naast topsport principieel ruimte voor breedtesport (p. 11). Die keuze ligt min of meer in het verlengde van het voorgaande punt en hoeft wat mij betreft geen nadere toelichting. Vooral de invoering van de categorie 'Ontwikkelingen' maakte het mogelijk de breedtesport te beschrijven.

d. Het boek volgt een historische lijn. Deze blijkt overigens pas als je het boek leest en kunt vaststellen dat de vensters en verbindende stukken elkaar in de tijd opvolgen. Het alternatief zou een thematische aanpak zijn geweest.

e. Het begin (± 1880) van *De sportcanon* wordt niet verantwoord. Kennelijk ligt dat bij 'de moderne sport' (een begrip dat trouwens ook niet wordt gedefinieerd).

f. De redactie spreekt de wens uit dat *De sportcanon* 'een tussenstation' is. De laatste zinnen van de 'Verantwoording' luiden: 'En we hopen dat de sportcanon een tussenstation is. In 2010 besloten zes wijzen wel Rinus Michels eruit te pikken en niet Bert van Marwijk. Misschien wordt daarover in 2020 anders geoordeeld. Geschiedenis houdt nooit op, gelukkig niet.' (p. 12).

h. Het boek schippert tussen wetenschap en journalistiek. *De sportcanon* is wetenschappelijk van opzet. Die aanpak komt op verschillende manieren naar voren:

1. Het gaat blijkens de titel om een *c a n o n*⁶;
2. De redactie heeft de keuze van de onderwerpen toevertrouwd aan 'een groep deskundigen', 'die ter verantwoording kan worden geroepen' (p. 10). Ze worden ook de 'zes wijzen' genoemd (p.12);
3. 'De wetenschappelijke basis werd gelegd door Koen Breedveld en Theo Stevens', resp. directeur van het Mulier Instituut en oud-hoogleraar sportgeschiedenis (p. 10). 'Een canon ontleent zijn status aan de samenstellers', zo schrijft de redactie (p. 10). Dat is, tussen

haakjes, wat al te gemakkelijk gedacht. Het gaat natuurlijk niet alleen om de opzet, maar vooral om de feitelijke uitwerking. De rol van de commissie lijkt trouwens erg beperkt gebleven te zijn. Naast het formuleren van een aantal uitgangspunten heeft ze een keuze uit een 'longlist' van onderwerpen gemaakt (p. 11);

4. *De Sportcanon* heeft, zoals gezegd, de pretentie 'het historische verhaal' te vertellen (11), dus niet een hap en een snap;

5. In haar 'Dankwoord' typeert de redactie het boek als 'de gezaghebbende ketting' (p. 429);

6. *De sportcanon* zelf vertoont heel wat kenmerken van een wetenschappelijk boek:

-een wetenschappelijke inleiding van Maarten van Bottenburg;

-zeven verbindende stukken;

-literatuurlijstjes (overigens bepaald niet consequent en toereikend);

-(als ik goed heb geteld) 40 lijstjes met aanvullende informatie;

-een uitvoerig (negen bladzijden tellend) register op personen.⁷

Feitelijke uitwerking

Het boek heeft een journalistieke uitwerking. Typerend voor de feitelijke concretisering van de opzet is deze passage: 'We hebben van de sportcanon bewust een journalistiek project gemaakt. De organiserende redactie, aangevuld met een aantal collega's, hebben de verhalen vervat in journalistieke genres als reportage, reconstructie en interview. De journalist is het verlengstuk van de lezer; soms als ooggetuige, soms als nieuwsgierigaard. We hopen daarmee een aansprekende vorm te hebben gevonden, die een breed publiek aanspreekt.' (p. 12). Het gevolg is dat *De sportcanon* op twee gedachten hinkt: een wetenschappelijk opzet, maar een vooral journalistieke uitwerking.

Dit hybride gezicht maakt het lastig het boek te beoordelen, maar de nogal pretentieuze, wetenschappelijk opzet van het boek vormt een legitieme reden om het juist op dat aspect te onderzoeken. Bovendien kunnen ook journalisten uiteraard kiezen voor een wetenschappelijk verantwoorde beschrijving. Voordat ik op dit aspect inga, wil ik eerst heel kort een aantal positieve punten van *De sportcanon* noemen.

5. Belangrijkste punten van waardering

a. Het bestaan van een sporthistorische canon als zodanig. Dit boek kan dienen als vertrekpunt voor ver-

dere studie. Deze recensie is daar een voorbeeld van.

b. De indeling in de drie genoemde hoofdcategorieën. Daarmee kan de sportgeschiedenis in haar volle breedte worden beschreven en blijft ze niet beperkt tot het naar voren halen van een aantal sporthelden. Toch zit aan het laatste ook een problematische kant aan. Ik kom daar in paragraaf 7 nog op.

c. Het opnemen van verbindende hoofdstukken. Die bijdragen zorgen voor het cement tussen de vensters, ze zijn (zonderdat de redactie dat trouwens expliciet verantwoordt) kennelijk bedoeld als rode draad.

d. Het plaatsen van sport in zijn maatschappelijke context

e. De keuze voor topsport én breedtesport

f. De chronologische opzet. Die heeft twee belangrijke voordelen: ze brengt lijn in het verhaal en ze is een goed middel tegen al te tijdelijke, modieuze opvattingen, tegen overaccentuering van de eigen geschiedenis en het vergeten van verder achter ons liggende gebeurtenissen.

g. De vlotte schrijfstijl, de leesbaarheid

h. De vormgeving

6. Belangrijkste punten van kritiek

Toch is er ook reden tot serieuze kritiek. *De sportcanon* stelt op een aantal fundamentele punten teleur.

a. Het boek heeft een gebrek aan wetenschappelijk niveau. De inhoud van de vensters is vaak mager, ook door de anekdotische opzet. Een goed voorbeeld daarvan is het venster over Fanny Blankers-Koen. De lezer krijgt geen goed inzicht in haar sportieve prestaties, zelfs niet in het bijzondere karakter van de vier gouden medailles van 1948 in Londen. De persoonlijke kant van het verhaal, beter gezegd: de persoonlijke benadering van de verteller/journalist, overheerst.

Dat geldt - een ander voorbeeld - nog meer voor het venster over Johan Crujff. Die heeft grote verdiensten als voetballer en als trainer. Over het laatste wordt helemaal niets gezegd, de uitzonderlijke voetbalkwaliteiten komen alleen aan de orde in de uitvoerige beschrijving van het winnende doelpunt dat Crujff op 2 januari 1972 voor Ajax in de uitwedstrijd tegen ADO-Den Haag maakte. Feitelijk is het 'venster' een demonstratie van mooischrijverij.

b. De sportcanon geeft onvoldoende informatie achter de vensters. Over alle 35 (hoofd)onderwerpen in *De sportcanon* is veel geschreven, vaak een boekenkast vol, zoals over de Elfstedentocht, de Olympische Spelen van 1928 of Feyenoord. In al die voorbeelden geven de

hoofdstukken geen nadere informatie. Verwijzingen naar bijvoorbeeld literatuur, websites, beeldmateriaal en musea ontbreken volledig. Ook de andere vensters bevatten vaak geen of maar weinig verdere informatie.⁸

c. Het niet verantwoord van de keuzes binnen de drie categorieën. De commissie van zes heeft die keuze gemaakt, maar de gronden waarop worden niet gemeld. Natuurlijk, elke keuze roept discussie op, maar die wint aan belang als duidelijk is welke criteria bij iemands keuze tellen. Ik heb voor mezelf een lijstje van acht mogelijke criteria opgesteld. Dat is per definitie een subjectieve keuze, maar ik maak op deze manier mijn uitgangspunten expliciet en kan zo ter verantwoording worden geroepen.

Lijstje van persoonlijke criteria

-het belang van de sportprestatie, uitgedrukt in overwinningen, nationaal en internationaal (NK, EK WK OS);

-de grootte en het belang van de sport, nationaal en internationaal;

-de media-aandacht voor een bepaalde sport;

-de maatschappelijke betekenis van de sport;

-de cultuur-historische verwevenheid van de sport met de nationale samenleving (voorbeelden: schaatsen, korfbal);

-de verdiensten van de sporter voor de sport (ook buiten sportprestaties om), bijvoorbeeld Max Euwe (ook bestuurder);

de kwaliteiten van de sporter als ambassadeur van zijn sport (voorbeeld: Ruud Gullitt);

-de media-aandacht voor de sporter, de mate waarin een sporter tot de verbeelding spreekt (voorbeeld: Evert van Benthem versus Henk Angenent);

-de spreiding in de tijd ('oude' sporters en wedstrijden of ontwikkelingen worden gemakkelijk over het hoofd gezien).

d. Het in feite gesloten karakter van *De sportcanon*.

De (omslag)titel van het boek, *De sportcanon. De sportgeschiedenis van Nederland*, is al veelzeggend. Daarmee wordt de suggestie gegeven dat een verdere beschrijving niet nodig is: dit boek geeft alles. Die suggestie gaat zeer in tegen een van de belangrijkste kenmerken van wetenschap: nader onderzoek, discussie. Wetenschap is dynamisch, niet statisch.

Zoals gezegd schrijft de redactie van *De sportcanon* aan het eind van haar 'Verantwoording' dat haar boek 'een tussenstation' is en dat er in 2020 een heel andere canon

van de sportgeschiedenis zou kunnen zijn. Dan zou je ook verwachten dat de opzet van het boek daarop gericht is, maar dat is juist niet het geval. Ik roep in dit verband ook nog even de typering 'gezaghebbende ketting' in herinnering, ik wijs op het aanstellen van de 'commissie van wijzen', inclusief de wetenschappelijke afdekking.

Hierbij sluit het gesloten karakter van de 35 vensters aan. Nergens wordt duidelijk dat een onderwerp nadere bestudering verdient, niet expliciet, maar ook niet impliciet, bijvoorbeeld door het systematisch en uitvoerig verwijzen naar verdere relevante bronnen (zoals literatuur, digitale bronnen, beeldmateriaal, sportmuseum). Er is juist in het geval van sportgeschiedenis nog een bijzondere reden de zaak niet dicht te timmeren: de beoefening van sportgeschiedenis is in Nederland nog een heel jonge subdiscipline, er valt nog heel veel te onderzoeken. De drijvende kracht achter *De sportcanon*, de redactie van *de Volkskrant*, had prima mogelijkheden gehad haar project een open karakter te geven, bijvoorbeeld door een interactieve opzet. Dat het boek daarvoor later zou zijn verschenen, was geen probleem, maar juist winst geweest.

e. Het ontbreken c.q. zijdelings behandelen van belangrijke onderwerpen

Natuurlijk is ook hier weer elke keuze subjectief, ook die van mij. Ik hoop door het noemen van een aantal voorbeelden van gemiste onderwerpen duidelijk te maken dat mijn subjectiviteit op redelijke aannames is gebaseerd. Ik beperk me tot de categorieën 'wedstrijden of toernooien' en 'ontwikkelingen'. Ik laat dus de 'sporters' buiten beschouwing. Zo had ik bijvoorbeeld graag een apart venster over Pieter van den Hoogenband willen hebben, of over Ard Schenk, maar daarover - en over tientallen andere sporthelden - kun je eindeloos twisten.

Bij het noemen van de onderwerpen die ik heb gemist, baseer ik me uiteraard op criteria die ik ook al bij het kiezen binnen de drie hoofdcategorieën heb genoemd. Concreet:

- het belang van de sportprestatie, uitgedrukt in overwinningen, nationaal en internationaal (NK, EK WK OS) plus medailleklassement;
- de grootte en het belang van de sport, nationaal en internationaal;
- de media-aandacht voor een bepaalde sport;
- de maatschappelijke betekenis van de sport;
- de cultuur-historische verwevenheid van de sport met

de nationale samenleving;

-de spreiding in de tijd ('oude' sporters en wedstrijden of ontwikkelingen worden gemakkelijk over het hoofd gezien).

Mijn top-7 van gemiste onderwerpen

-De internationale context van de Nederlandse sport. Hoe belangrijk de internationale dimensie van sport is, kan ik misschien het beste duidelijk maken aan de hand van een onmogelijk meer in te denken situatie waarin er geen EK's, WK's, OS, Champion Leagues etcera zouden zijn. Sport zou zich in een totaal andere context afspelen.

Een manier om het belang van een bepaald onderwerp, een thema vast te stellen, is na te gaan hoeveel treffers dat heeft in het register van *De sportcanon*. Als het heel vaak wordt genoemd, heeft het een zekere relevantie. Heel opmerkelijk is dan dat de onderwerpen die aan het internationale karakter van sport zijn te verbinden, maar liefst 153 treffers hebben. Dat is na voetbal met 179 treffers het hoogste aantal. Het gaat daarbij om onderwerpen als NOC, NOC*NSF, IOC, EK en WK voetbal, Europacup, Champions League, FC Barcelona, Tour de France, WK schaatsen.

-De economische betekenis van sport. Sport is naast sport ook een miljardenindustrie. In Nederland wordt op jaarbasis zo'n 10 miljard aan sport uitgegeven.⁹

-Amateurisme versus professionalisme. De amateurstatus is een tussenfase geweest, onder invloed van de moderne Engelse sporten en de daarbij horende cultuur. Het wel betalen van sporters vormt de doorgaande lijn. xxxTussen ongeveer 1890-1972 gold de amateurstatus: de sporters mochten geen geld aan hun sport verdienen als ze aan officiële wedstrijden meededen.¹⁰ Dit onderwerp is organisch te verbinden met allerlei ideologische opvattingen over sport, bijvoorbeeld de opvoedkundige waarde ervan, met het beschavingsoffensief onder aanvoering van de in 1784 opgerichte Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, etc.¹¹

-De emancipatie van de vrouw. Als er één maatschappelijke sector is waarin de emancipatie van de vrouw zichtbaar is geworden, dan is het wel de sport. Weliswaar besteedt *De sportcanon* in een van de verbindende hoofdstukken - 'Vrouwen en arbeiders: sport emancipeert' - enige aandacht aan de rol van de vrouw in sport, maar de geboden informatie (pp. 63-64) is beslist onvoldoende.

-Het schaatsen (langebaan; Elfstedentocht). Het schaatsen geldt als de nationale sport bij uitstek, geen sport is zo verweven met de Nederlandse cultuur als het schaatsen. Daarbij neemt de Elfstedentocht een bijzondere positie in. Volgens een onderzoek van Hendrik Beerda Brand Consultancy uit 2010 is de Elfstedentocht het sterkste sportmerk in Nederland, sterker bijvoorbeeld dan Edwin van der Sar (nr. 2) en de O.S. (nummer 3).¹² Het schaatsen leent zich ook uitstekend voor onderzoek naar sport en identiteit.

-De institutionalisering van sport

-De overgang van volksvermaken naar moderne sport
Over het belang van deze laatste twee onderwerpen hebben Fons Kemper van het Mulier Instituut en ik kort geleden een uitvoerige notitie opgesteld.¹³

7. Hoe dan wel?

Aan de vraag hoe een wetenschappelijk verantwoorde sportcanon er zou kunnen uitzien, gaat een principiële vraag vooraf: is het mogelijk daarbij de bestaande sportcanon als basis te gebruiken of is het beter een nieuwe op te stellen? Zoals gezegd is het onmogelijk een boek te maken dat *de* sportgeschiedenis van Nederland beschrijft, er kunnen heel goed verschillende boeken op dat gebied naast elkaar bestaan, sterker nog: het is wenselijk. Die verschillende visies kunnen alleen maar bijdragen tot een beter begrip van het onderwerp, tot meer inzicht.

Het is ook volkomen normaal dat er verschillende geschiedenissen naast elkaar bestaan, bijvoorbeeld op het gebied van de geschiedenis zelf, van de letterkunde, van de taalkunde etc.

Ik zou alleen daarom al, dus nog los van mijn kritiek, willen pleiten voor het samenstellen van een nieuwe canon van de sportgeschiedenis van Nederland. Die zou dan, naast de vanzelfsprekende eisen die aan een wetenschappelijk werk worden gesteld, zoals controleerbaarheid van de gegevens en het nastreven van intersubjectiviteit, in ieder geval moeten voldoen aan:

a. de keuze voor een wetenschappelijke aanpak én uitwerking;

b. het (opnieuw) vaststellen van categorieën (typen vensters) en het verantwoorden daarvan. Een relevante vraag daarbij is of het verstandig is de drie categorieën van *de Volkskrant* als basis te nemen of twee canons samen te stellen: één voor de sporters en één voor 'wedstrijden en toernooien' en 'ontwikkelingen'.

Het probleem schuilt in de moeilijke verenigbaarheid van de drie categorieën. Bij 'sporters' zal de nadruk moeten liggen op hun uitzonderlijke sportieve prestaties, het is onontkoombaar (zelfs noodzakelijk) dat zij centraal staan in het betreffende hoofdstuk. Bij de beide andere categorieën gaat het juist (primair) om de maatschappelijke context;

c. het verantwoorden van de keuzes binnen de gekozen categorieën;

d. het (dus opnieuw) vaststellen van de vensters;

e. het opstellen van een canon met een open karakter

8. Besluit

Ik besef uiteraard dat je heel wat gemakkelijker wensen kunt formuleren dan realiseren. Dat geldt dubbel voor het samenstellen van een canon van de sportgeschiedenis: er is immers nog zo weinig vastgelegd over de geschiedenis van de Nederlandse sport. Tegelijk ligt daarin ook een uitdaging: er is veel en vooral ook interessant pionierswerk te verrichten. Misschien zouden sporthistorici een plan van aanpak kunnen opstellen. Op basis van een grondige inventarisatie van mogelijke onderwerpen voor een canon zouden eerst de nodige voorstudies moeten worden gedaan. Zo heb ik hiervoor wel gepleit voor een venster over de internationale context van de Nederlandse sport, maar daarover is nog heel weinig bekend. Vervolgens zouden de vastgestelde en voldoende bestudeerde onderwerpen kunnen worden beschreven in *een* canon van de Nederlandse sportgeschiedenis. Daar zou dan een volgende generatie sporthistorici haar tanden in mogen zetten. Om de afsluitende zin van de samenstellers van *de Sportcanon* te parafraseren: 'Wetenschap houdt nooit op, gelukkig niet.'

Literatuurlijst

Anoniem, 'Nederlanders hebben liever Elfstedentocht dan Olympische Spelen'. In: *Algemeen Dagblad*, 10 februari 2010.

Breuker, Pieter, 'Kritische kanttekeningen bij de sportcanon van de volkskrant'. In: *de Sportwereld*, nr. 55 (voorjaar 2010), pp. 16-24. Ook (in een correcte versie) op: www.desportwereld.nl

Breuker, Pieter en Fons Kemper, *Startnotitie Sporthistorie. Sporthistorie in Nederland: een onderwerp met toekomst*. Leuven/'s-Hertogenbosch, 2011 (interne publicatie; te verkrijgen via de auteurs).

Buuren, Wilfred van (m.m.v. Peter Los en Nico van Horn) (red.), *Bibliografisch apparaat voor de Nederlandse sportgeschiedenis*. Nieuwegein, 2006.

van Dale = G. Geerts, H. Heestermans en C. Kruyskamp (red.). *van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*. Deel 1, Utrecht-Antwerpen, 1984¹¹, pp. 483-484.

Horn, Nico van, 'Niets nieuws onder de zon, de Sportcanon van Jungmann'. In: *de Sportwereld*, nr. 59 (voorjaar 2011), pp. 28-29.

Jensma, Goffe en Pieter Breuker (red.), *Friese sport. Tussen traditie en professie*. Z.p. [Gorredijk], 2009.

Jungmann, Bart, 'Een gezaghebbende ketting'. In: *de Volkskrant*, 27 maart 2010, p. 23.

Mijnhardt, W.W. en A.J. Wichers (red.), *Om het algemeen volksgeluk. Twee eeuwen particulier initiatief 1784-1984. Gedenkboek ter gelegenheid van het tweehonderdjarig bestaan van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*. Edam, 1984.

Stokvis, Ruud, 'Publiekssport. Het amateurisme als historisch intermezzo'. In: Wilfred van Buuren en Peter-Jan Mol (red.). *In het spoor van de sport. Hoofdlijnen uit de Nederlandse sportgeschiedenis*. Haarlem, 2000, pp. 181-202.

Verkamman, Matty, Rob Velthuis, Johan Woldendorp e.a. (red.), *Sporteeuw. 100 jaar Nederlandse topsport*. Amsterdam/Antwerpen, 2000.

Witkamp, Anton en Leo van de Ruit (red.), *De Top 500. De beste Nederlandse sporters van de 20ste eeuw*. Maarssen, 1999.

Websites

<http://www.rijksoverheid.nl/...vragen-en-antwoorden/wat-is-de-canon-van-nederland.html>

<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2008/06/02/de-economische-betekenis-van-sport-in-nederland.html>

¹ De auteur is als sporthistoricus verbonden aan de afdeling Historische Kinesiologie en Sportgeschiedenis van de KULeuven. E-mail: Pieter.Breuker@faber.kuleuven.be; p.breuker@rug.nl. Hij is tevens voorzitter van Stichting de Sportwereld.

² Pieter Breuker. 'Kritische kanttekeningen bij de sportcanon van de volkskrant'. In: *de Sportwereld*, nr. 55 (voorjaar 2010), pp. 16-24. Ook (in een correcte versie) op: www.desportwereld.nl

³ De enige (ook nog korte) recensie van *De sportcanon* die ik ken, is van Nico van Horn: 'Niets nieuws onder de zon, de Sportcanon van Jungmann'. In: *de Sportwereld*, nr. 59 (voorjaar 2011), pp. 28-29.

⁴ Bart Jungmann. 'Een gezaghebbende ketting'. In: *de Volkskrant*, 27 maart 2010, p. 23.

⁵ Het is overigens maar de vraag of je sporters van uitzonderlijke klasse niet mag eren. Zo besluit Theo Stevens zijn inleiding op *De Top 500* [...] met deze zinnen: 'Succesvolle sportmensen hebben vanaf de klassieke Oudheid tot de verbeelding van het publiek gesproken en nog altijd vormen zij een bron van inspiratie. Ook om die reden is het goed dat er nu een eregalerij voor de Nederlandse topsporters is opgericht.' (p. 16). In: Anton Witkamp en Leo van de Ruit (red.). *De Top 500. De beste Nederlandse sporters van de 20ste eeuw*. Maarssen, 1999.

⁶ Van Dale omschrijft het begrip 'canon' onder meer als: '1. regel, richtsnoer; maatstaf; -(kunst)norm [...]; 3. *canon der Heilige Schrift*, verzameling geschriften die tot de bijbel worden gerekend; -lijst der door de r.k. Kerk erkende heiligen'. Kernwoorden zijn 'maatstaf', 'kerngeschriften'. Ik ken zelf het woord vooral in: de canon van de Nederlandse letteren, dat wil zeggen de beste, mooiste letterkundige werken. Het voorbeeld van *De sportcanon* is *De Canon van Nederland* (2006). 'De canon van Nederland is een overzicht van belangrijke personen, teksten, kunstwerken, voorwerpen en verschijnselen uit de Nederlandse geschiedenis. De onderwerpen beschrijven hoe Nederland zich in de loop van de eeuwen heeft ontwikkeld.' (Bron www.rijksoverheid.nl/...vragen-en-antwoorden/wat-is-de-canon-van-nederland.html). Dat brengt me tot de volgende omschrijving van een canon: een canon geeft de kern, de belangrijkste aspecten van een zaak, een onderwerp aan. Toegespitst op een canon van de sportgeschiedenis: deze geeft een representatief en controleerbaar beeld van de sportgeschiedenis (hier: van Nederland).

⁷ Er wordt trouwens geen verantwoording afgelegd over het doel van het inleidend hoofdstuk van Van Bottenburg en de zeven verbindende stukken van Ruud Pauw (zes) en John Volkers (één). Die zeven stukken bestrijken de hele periode 1880-2010 en dienen kennelijk te worden gezien als verbindingsstukken, ze moeten de onderlinge samenhang, het verband beschrijven. Er wordt ook geen verantwoording afgelegd over de lijstjes, voornamelijk in de vorm van een top-10. Die dienen, gezien hun inhoud, blijkbaar als een aanvulling op de vensters. Via al die top-tien worden nog heel wat namen en feiten - geen analyses - binnengesmokkeld. Er zijn lijstjes bij (ik noem eerst nummer en titel van venster): 1 (Pim Mulier): 'Top van sportbestuurders' (p. 27); 2 (Jaap Eden): 'Top 10 schaatsers' (pp. 41-45); 'Top tien schaatssters' (pp. 45-48); 3 (Het Wonder van Houtrust): 'Top 10 opmerkelijke uitslagen' (pp. 57-58); 4. (Het verenigingsleven: Blauw Wit): 'Tien grootste voetbalverenigingen' (p. 72); 'Tien grootste hockey verenigingen' (p. 73); 'Vijf grootste tennisclubs' (p. 73); 5 (Charles Pahud de Mortanges): 'Top 10 van beste ruiters' (pp. 81-82); 'Top 10 van beste paarden' (pp. 82-83); 6 (Olympische Spelen van Amsterdam): 'Grootste internationale sportevenementen in Nederland' (pp. 93-95); 7 (Joris van den Bergh): 'De [10] beste sportboeken volgens Bert Wagendorp' (pp. 110-

113); 9 (Karel Lotsy): 'Nederland en WK voetbal (pp. 134-135); 10 (Max Euwe): '[3] Topstukken onder de Nederlandse schakers' (pp. 142-143); '[6] Nederlandse wereldkampioenen' (pp. 143-144); 11 (Rie Mastenbroek): 'Top 10 van beste zwemmers van Nederland' (pp. 153-157); 12 (Fanny Blankers-Koen): 'De [13] beste niet-voetbal-coaches' (pp. 175-176); 13 (Watersnoodwedstrijd): 'Tijdslijn ontwikkeling profvoetbal' (p. 192); 15 (Sport in beeld): '[17] Opmerkelijke registraties' (p. 209); '[18] Legendarische uitdrukkingen' (p. 210); 'Top 10 van meest bekeken voetbalwedstrijden' (p. 211); 16 (Humphrey Mijnals): '[10] Rolmodellen in de sport' (pp. 219-221); 17 (Sjoukje Dijkstra): '[11] Eenlingen die groot werden' (pp. 236-238); 18 (Anton Geesink): '[10] Bestuurders met topsportverleden' (pp. 247-248); 19 (Ard en Keesie): 'Top 10 van onlosmakelijke duo's in de sport' (p. 258); 20 (Feyenoord en de Europacup): '[11] Europacupsuccessen van Nederlandse clubs' (pp. 267-268); 21 (Rinus Michels): 'Top 10 van beste [voetbal]coaches' (p. 277); 22 (Trim je fit!): 'Top 10 van grootste Nederlandse sportbonden' (p. 284); 23 (Johan Cruijff): '[12] Beste voetballers' (pp. 293-294); 24 (De geschiedenis van de TT): '[top-10 van] Betalende bezoekersaantallen Dutch TT' (p. 304); 25 (Joop Zoetemelk): 'Top 10 van beste wielrenners' (pp. 313-314); 26 (De Elfstedentocht van 1986): 'Top 10 van Elfstedentochtdeelnemers' (p. 332); 'De omstandigheden [van de 15 Elfstedentochten]' (pp. 333-342); 27 (De klapschaats); 'Vijf andere evoluties in de sport' (pp. 349-350); 28 (Olympisch volleybalgoud van de Lange Mannen): '[10] Mannen achter het bankrasmodel' (pp. 358-359); 29 (Richard Krajicek): 'Top 10 van beste tennisers' (pp. 367-368); 'Top 5 van beste tennissters' (p. 369-370); 31 (Tour de dopage): '[10] Dopingschandalen' (pp. 388-390); 32 (Popularisering van het hockey): 'Top 10 van beste hockeyers' (pp. 397-398); 'Top 10 hockeysters' (pp. 399-400); 33 (Sydney): '[10] Olympiërs met meeste deelnames' (pp. 409-411).

⁸ Zelfs een vermelding van de *Fundgrube* voor sporthistorisch onderzoek in Nederland ontbreekt: Wilfred van Buuren (m.m.v. Peter Los en Nico van Horn) (red.). *Bibliografisch apparaat voor de Nederlandse sportgeschiedenis*. Nieuwegein, 2006. Het zou in dit verband ook gepast zijn geweest de relatie met de directe voorgangers van *De sportcanon* te verantwoorden, concreet: Matty Verkamman, Rob Velthuis, Johan Woldendorp e.a. (red.). *Sporteeuw. 100 jaar Nederlandse topsport*. Amsterdam/Antwerpen, 2000. 236 pp. en: Anton Witkamp en Leo van de Ruit (red.). *De Top 500. De beste Nederlandse sporters van de 20ste eeuw*. Maarssen, 1999. 575 pp. Dat is van belang omdat de combinatie van beide boeken belangrijke punten van overeenkomst in opzet laat zien met *De Sportcanon*. *Sporteeuw* onderscheidt in de 'Inleiding' ook al 'de meest opvallende gebeurtenissen, personen of ontwikkelingen'. *De Top 500* kende ook een adviescommissie (van zes gerenommeerde sportjournalisten en ook een wetenschappelijke begeleiding, in de vorm van een inleiding van Theo Stevens (pp. 12-16). En ook in dit boek wordt door Stevens expliciet het verband gelegd tussen sport en

maatschappij.' Sportgeschiedenis ziet de sport als onderdeel van het maatschappelijk proces en bestudeert haar in relatie tot de samenleving waarvan zij deel uitmaakt' (p. 12), het enige punt van overeenkomst dat in *De sportcanon* wel wordt vermeld (p. 11).

⁹ <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2008/06/02/de-economische-betekenis-van-sport-in-nederland.html>

¹⁰ Zie voor de tussenfase bijvoorbeeld: Ruud Stokvis. 'Publiekssport. Het amateurisme als historisch intermezzo'. In: Wilfred van Buuren en Peter-Jan Mol (red.). *In het spoor van de sport. Hoofdpijnen uit de Nederlandse sportgeschiedenis*. Haarlem, 2000, pp. 181-202. Zie voor een concretisering van sport en professionalisme op eigen bodem: Goffe Jensma en Pieter Breuker (red.). *Friese sport. Tussen traditie en professie*. Z.p. [Gorredijk], 2009.

¹¹ Zie voor de doelstellingen van Het Nut: W.W. Mijnhardt en A.J. Wichers (red.). *Om het algemeen volksgeluk. Twee eeuwen particulier initiatief 1784-1984. Gedenkboek ter gelegenheid van het tweehonderdjarig bestaan van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*. Edam, 1984.

¹² 'Nederlanders hebben liever Elfstedentocht dan Olympische Spelen'. (Onder meer) in: *Algemeen Dagblad*, 10 februari 2010.

¹³ Pieter Breuker en Fons Kemper. *Startnotitie Sporthistorie. Sporthistorie in Nederland: een onderwerp met toekomst*. Leuven/'s-Hertogenbosch, 2011 (interne publicatie; te verkrijgen via de auteurs).

COLOFON

De Sportwereld is een uitgave van Stichting de Sportwereld.

Hoofredactie

Max Dohle

Medewerkers

Pieter Breuker (tevens gastredacteur),
Michel van Gent, Thijs Kemmeren en Jan Rijnstra

Redactieadres

Stichting de Sportwereld
Postbus 11781, 1001 GT Amsterdam
E-mail: redactie@desportwereld.nl
Bankrelatie:
Rabobank Uitgeest 15.21.09.609
Kamer van Koophandel:
Amsterdam 41215142
ISSN: 15697169

Abonnementen

De Sportwereld verschijnt vier keer per jaar. Het magazine voor geschiedenis en achtergronden van de sport is alleen beschikbaar voor abonnees en medewerkers van Stichting de Sportwereld. Contributie per jaar: abonnees en medewerkers €20,00 instellingen €25,00. Zonder automatische incasso worden deze prijzen met €1,- verhoogd. U kunt abonnee worden door het Reactieformulier magazine op de website - onder de knop magazine - in te vullen en te verzenden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan met toestemming van de hoofdredactie.

De Sportwereld, magazine van stichting de Sportwereld, geeft informatie over activiteiten van de stichting. Daarnaast bevat zij artikelen, interviews, boekbesprekingen en ander nieuws over de geschiedenis en achtergronden van de sport. Stichting de Sportwereld stelt zich ten doel: het bevorderen van de kennis van de geschiedenis en de achtergronden van de sport in Nederland. De stichting bevordert sporthistorisch onderzoek en zet zich in voor het behoud van het sportief cultureel erfgoed. Zij tracht dit doel te bereiken door het organiseren van bijeenkomsten (lezingen, studiedagen en werkgroepen), door het vervaardigen van publicaties (nieuwsbrieven en boeken) en door het leggen van contacten tussen beoefenaren van en geïnteresseerden in de geschiedenis en achtergronden van de sport.

STICHTING DE SPORTWERELD

Bestuur:

Pieter Breuker (voorzitter), Remco van Dam, Nico van Horn (secretaris) en Edwin Luttik (penningmeester)

Projectcoördinator:

Wilfred van Buuren

Webmaster:

Gerard van den Houten,
info@desportwereld.nl

SURF NAAR DE WEBSITE VAN MAGAZINE DE SPORTWERELD

WWW.DESPORTWERELD.NL

Welkom op de website van de Stichting de Sportwereld

Stichting de Sportwereld stelt zich ten doel: het bevorderen van de kennis van de geschiedenis en de achtergronden van de sport in Nederland. Zij tracht dit doel te bereiken door het organiseren van bijeenkomsten, lezingen, studiedagen en werkgroepen, door het vervaardigen van publicaties (nieuwsbrieven en boeken) en door het leggen van contacten tussen beoefenaren van en geïnteresseerden in de geschiedenis en achtergronden van de sport.

De stichting is in 1993 opgericht door Wilfred van Buuren en Oscar Steens.

Stichting de Sportwereld legt contacten tussen beoefenaren van en geïnteresseerden in de geschiedenis en de achtergronden van de sport. Leden zijn historici, sociologen, reporters, sportfans, verzamelaars en anderen. De stichting vervaardigt publicaties, nieuwsbrieven, boeken en handschriften. In het kwartaalblad *De Sportwereld* verschijnen artikelen, interviews, boekbesprekingen, aanmeldingen en ander nieuws over de geschiedenis en achtergronden van de sport.

NEWS

- 03-05-07: Nieuw Schiedamsche Boek - Kies het beste sportboek van 2006
- 03-05-07: Tweede editie sportiefestival in 2009
- 30-04-07: Alheid Zuidpark ADO Dien Haap - 10 memorabele momenten
- 25-04-07: Samenwerking DOW met erfgoedinstellingen te Brugdammen
- 17-04-07: Oudste bondspoorwagens van Nederland herontdekt - HGC100
- 15-04-07: Sportieve Erfgoeddag Sportsmonum op 22 april 2007
- 11-04-07: Chagel 00 - In de media
- 07-04-07: Hoof 2007 freestyl - 125 jaar Kon. Ned. Schaatsenrijders Bond

